

ЖЫНЭПС

Хутыныгъэ Демократие Щхъэхутыныгъэ Зэкъутыныгъэ

Шэрджэсхэм Я Щхъэхут Макъ www.jinepsgazetesi.com Ortak Sayı 14 Mart 2020

Дыгъуасэжэщ зы пщыхъэплэ слъэгъуащ. Къэслуатэми къывгурылуэнукъым. Сыт щхъэкIэ жыплэмэ, Убыхыбзэщ.

512

Си анэдэальхубзэр къыстефплэ сыпцIанэщ, СопыщIэ

«Жынэпсыр» фэдгъэщIэнщ

Ди газетыр япэ дыду къыщыдэкIар 2005 гъэм и декабрь мазэращ. Мазэм зэ къыдэдгъэкIурэ къежъащ, апхуэдэуи макIуэ. Ди газетыр къыщыдэдмыгъэкIыф мази къэхъуащ, ауэ илгъэс 15 хъуауэ долажъэ. Тыркум щыIэ диаспорэм нэгъуэщI газет илгъэкIым.

НапэкIуэцI фыщIэ-хужыплIу къыдэкIыр 2016 гъэм июнь (напхъуэ) мазэм напэкIуэцI 12 хъуащ. ИтIанэ напэкIуэцIыр 20 хъуащ. Иужырей мазэхэми напэкIуэцI 24-рэ хъуащ, икIи ди япэрэи напэкIуэцIымрэ иужыреймрэ фыщIэ-хужыбжкъым.

Газетыр къыдэдгъэкIуэ дышчыхежъагъащIэм офис лэжъапIи дилакъым. НэгъуэщI щыпIэ гуэрхэм дышчы-зэхуэст. Иджы Къэдыкуейи офисы щыдIэ хъуащ.

Ди газетым и лэжакIуэ-эхэр зэкIэрэ езым я гукъы-дэжкIэ лэжъэу аращ, Iуэхум хэзыщIыкIышхуэ (профессионал) лэжъэгъу дилгъэкIым. Ди еджакIуэхэр хъыбарегъащIэу лэжъэным къыхудоджэ. Ди еджакIуэхэри ди газетым щытхэным къыхудоджэ.

Ди газетым осетинхэм, абазэхэм я макъ, Сэтэней напэкIуэцIхэм кIынэмыщIа, Тыркум щыпсэу нэгъуэщI культурэхэм я хъыбархэми щыпIэ гуэр ядот.

Ди газетыр къыдэзгъэкIыр: А. Кадир Полат, А. Сэда Берзэдж, Биргул Асэна Гувэн, Жан Учакъ, Эрдогъан Йылмаз, Гюл Йылмаз, Сэбахъаттин Чурмыт, Сэрап Джанбэк, Яшар Гувэн,

Зафэр Сюрэн. Мартым 14-м Адыгэбзэм и Махуэм щхъэкIэ къэртхэхэм япкIэ, тырку диаспорэм ди анэбзэмкIэ и Iуэхум дыгепсэльхыащ. Хасэхэм, еджапIэхэм Ады-

гэбзэ щезыгъаджэхэми, шеджэхэми депсэльащ. Зэгъусу газет къыдэгъэкIынымкIэ дызэрэздэлэжъам хуэдэу, дятэкIи дызэдэ-лэжъэну, дызэкъуэтыну дотугъэ...

Жынэпс газетым, Адыгэбзэм и Махуэм теухуа зы пэщIэдзэ!
ИлгъэсыщIэм Жынэпс газетым зы Iуэху щIэрыщIэ япэ зэритридзэнуэмкIэ унафэ къэтхыат:
Хэкум къыщыдэкI газетхэм илгъэсым щэ-плIэ зэщIыгъуу къыдагъэкIым дыхыхъэн!
Гъатхэпэм и 14-м Адыгэ тхыбзэм и Махуэм теухуауэ къыдэкI номер зэхэтым дыхыхъауэ ди къалэныр догъэза-

щIэ. Мы зэгъуэтI лэжъэным дызыгъэгъушхуа редактор нэхъыщхъэхэр: Къыыл Фардауыс Къазибан ИпIа (Абазашта), ХъэфыщIэ Мухъэмэд (Адыгэ псалъэ), Дэрбэ Тимур (Адыгэ макъ), Тхъэгъэпсэу УвжыкIуэ (Черкес хэку), ди лэпкIэ-эгъу щыпкIэхэу Гуэнэ Игорь, Абидокъуэ Люсанэ — зи цIэ дымытха псоми фыщIэшхуэ фхудошI!
Дгъэхъэзыра номер зэгъуэтыр тедзауэ фIэрыдгъэхъэну ди къалэныр. Фи дэлэпыкIуэгъуыкIэ...

«Спсы гъадзату апсыуа бызшва дсырдыруаштI»

Жваскъва райIа цIуата Трыкв, Сакаръя область итIан-ныршу КлавIаз культура адкIыдара апны Сакаръя город (ицIыгъвахуа ахыскъва Самек-хIва йапхытI) администрация ацри бызшва рдыррала акурсква адыргалитI. Цри бызшвала арыпхъара акIвзыршауа Ахвач-ба Ирфан хIазцIгIараква джъауап гIарититI.

52

Хыбызшва АхчагIвы

Адыгеим икIэлэ гупчэ просветительскэ Iофтхъабзэу «Адыгэ диктант» зыфилорэр ятIонэрэу щыкIуагъ. Адыгабзэмрэ тхыбзэмрэ я Мафэ ипэгъокIэу адыгабзэкIэ Дунэ диктантыр гъэтхатэм и 6-м атхыгъ.
«Ипшдзам бызшвакIгъи гъагъам — бызшвишхъадза закIгъи йузащIмырпшуаш алкIгIараква амапI. Бызшвишхъадза атенгъыз йагIвызапI, хвитга апсабара йаду апсслгIаIвы апшта, угвы абай-ара йазнархитI.

53

Адыгабзэр орэжъынчI!

Адыгеим икIэлэ гупчэ просветительскэ Iофтхъабзэу «Адыгэ диктант» зыфилорэр ятIонэрэу щыкIуагъ. Адыгабзэмрэ тхыбзэмрэ я Мафэ ипэгъокIэу адыгабзэкIэ Дунэ диктантыр гъэтхатэм и 6-м атхыгъ.
Iофтхъабзэм ипшгъэрылэ шхъаIэр лэпкIыбзэм икIызэтэгъэнэжын, нахыбэмэ зэрагъашIэ ашIоигъо хъуныр ары.
Ащ кIэщакIо фэхъугъэх «Адыгэ Хасэр — Щэрджэс парламентыр», АР-м гIэсэнныгъэмрэ шIэныгъэмрэкIэ и Министерствэ ыкIи Адыгэ къэралыгъо университетым адыгэ филологиемкIэ икафедрэ

54

Бзэм игъусэу хабзэр къытхилъхъагъ

Синьдэлъфыбзэу лэпкIыным ылгъэпсэ иIункIыбзэу къысэзыгыгъэу, ар шIу сэгъэлэгъугъэу ПлатIыкIо Бибэ сIуагъэу ськыфэтхэ. Непэ ар къылэжыгъэ зыгъэпсэ-фыгъом шыс нахъ мышIэми, Пщыжъхъаблэ гурыт еджапIэр илгъэс тIокIым ехъуIэ (ащ ипэкIи) узэкIэлэбжэмэ къэзыухыгъэхэм ар шIуIэ, гуфэбагъэкIэ агу къэкIыжы.
ЫгукIи ыпсэкIи мы сэнэхъатым фэщагъэу, ащ гуахъо хигъуатэу илгъэс 30-м къыкIошI Бибэ Iоф ышIа-гъ. КIэлэгэгъэжэ училищыр къэзыухыгъэ ипшгъэ-эшгъэ ныбжыкIэр ягъунэгъу

55

«Дыжбын къабзийр» зи тыгъэ Хур Мадинэ

Анэдэльхубзэр езыгъэджхэм я зэфIэкIыр цагъэлагъуэ ЕплIанэ Урысейпсэ зэеуэм, УФ-м ЕгъэджэныгъэмкIэ и министерствэмрэ шIэныгъэм зегъэужынымыкIэ абы и федеральнэ IуэхушIапIэм ЛэпкIэ шIэныгъэ IуэхуэмкIэ и институтымрэ къызэрагъэпэщым, ди республикэм къыбгъэдэкIуэ хэтэхэм ящыщI Налшык дэт курыт школа №26-м и унафэщIыым гIэсэнныгъэ лэжыгъэмкIэ и къуэдзэ Хур Мадинэ.

57

«Дерсыр къыщызэхъулар...»

Иужырей илгъэхэм икIуэIэ узытегузэвыхыным щытIкIэм иуващ лэпкIыбзэхэр. Апхуэдэщ адыгэбзэри. Хъуэу, жытIэкIым ар кIуэдыжу... Абы дынэмысыну дотугъэ. Ауэ гугъэм кIынэмыщIауэ, бзэм, тхыбзэм адэкIэ и щыIэным, и зыужыныгъэм хуэунэтIа икIэщIыпIэ Iуэхугъуэхэр щызэфIэхым хуей пIалгъэщ, пIцым сыт и фIагъ. Абы и щыхъэтIэ бзэм телажъэ шIэ-ныгъэлэхэм я гупсысэри, лэжыгъэри.

58

Шурылгу зы бзэ, узэдису зыщI

«Ди бзэр ди псэщ», - жаIэ адыгэхэм. Тхыбзэри аращ. ЛэпкIыным и анэдэльхубзэр къыдэкIуэжIуэ, къыщIэхъуэ шIэблэм ар Iурылгу къэтэджыныр уасэ зымыIэ фыгъуэшхуэщ. Андрей тхыбзэхэм еплъ-ытмэ, дыдейм къыкIуа гъуэгуанэр кIыхъкъым, ар-щхъэкIэ абы зыкIи игъэлэхъшэркъым и гъаплэгъыр, игъэмащIэркъым и IэфIагъыр.

56

ХЫБЫЗШВА АХЧАГІВЫ

«Ипшдзам бызшвакІги ғыаам – бызшвипхьадза закІги йузашІыршуаш алкІгІараква амапІ. Бызшвипхьадза атенгыыз йагІвызапІ, хвита апсабара йалу апсгІачІвы апшта, угвы абайара йазнархитІ.

Арат ажваква райшата йрызцитІ асквш 1928 йгІахьтІах, ужвы Бежан Къарим йыхьыз зхьу ажвскваша апхьарта йги асквш 1965 агІан зышкваша ргІыз, Къалыч Рауф йыхьыз нквызгауа автанай апхьарта йапшым асквшкваша раган йынхаз, абазала йазрыпхьаз Пап Мурадин Къалыгъары йпа, Джьут Гага НыхІв йпа, Шармат МухІарби Идрис йпа, Бежан Тосіа Хангъари йпхІа, ЧвыкІа МухІамад МугІалиб йпа, Джьут ХІазрабиль Татамыза йпа, Къарабаш СултІан ИсмагІиль йпа, Ар Таисия МхІамат йпхІа, Батал Къасей Аджумар йпа, Къамби Екатерина Бубакыр йпхІа, ХІваран Зальмысхан Палы йпхІа, Чагва Гвацапагва Бубакыр йпхІа, Ар Инфиз Пазиз йпхІа, Адам Шаца Парабі йпхІа, ЧвыкІа Роза Давид йпхІа, Лавчыш Хаджат Уасман йпхІа, ХвйтІ Людмила Адамей йпхІа, Ажы КІвнаца Къациф йпхІа, Эгъзакъ Стела Самсон йпхІа датшагы.

УахьчІвала база бызшви литератури йадрыпхьитІ Къвнач Майа ДжарлахІ йпхІа йги Огвыз Гита Палы йпхІа. Ауат зымгІвагы йгІазлыцІыз ауагІахьа ргІвбайара йгІадзынгІлуа асабкваша йрыладдыркІтІ, ауат рзирала Хыбызшва, хІаскваша, хІахьазкваша, хІкультура хьахитІ.

Бежан Къарим йыхьыз зхьу ажвскваша апхьарта акласс ахІбаква рпны при бызшвали литератури йазрыпхьауа Огвыз Гита Палы йпхІа «ЛьачІвагІа лыквыргІапспІ, бзи йылбитІ, Хыбызшва абайара дзырдуруа йымкьвауата дгІаншатІ, арыпхьагІвчва ркабинет апны лынхарабазара шакІвшашауа айшыста сахалыргІвзатІ.

Огвыз (Хвби) Гита Палы йпхІа асквш 1983, январь а 27 Красна Восток кыт дйытІ, араа дгІадзынгІлтІ.

Апхьарта саныцІаз Хыбызшва сазаргванын, асабиква бзи йызбун, – йгІалгвалашвахитІ Гита. – АрыпхьагІвта сквшшарда йынхаз Хвби ХІамат Мусса йпа шпшашвапхьадзагы «Гита, ахІвеса рыхьазла арыпхьара йа амедицина бзипІ, бсыздзыргІвуазтын ауат рьуа закІы бапхьа» йхІвалун. Сангы сабагы ауи йажвакваша йрышкІруан. Сара асабиква бзи йязбуз

ахьазла сарыпхьагІварныс рьыцІа йгІалхстІ.

Огвыз Гита асквш 2000 агІан Къалыч Рауф йыхьыз нквызгауа акыт автанай апхьарта дгІалатІ. Лгвтар дазаргванхара ахьазла КъарчаЧеркес къаралыгІва университет апедагогика факультет дьщІалтІ.

– ЙгІалсхыз аьачІвагІа бзи йязбуз акІва, апхьара бзита йджыквспІатІ, алекциякваша йырхьазымкІва, ащхьрагІага литературагы пасрысабапуан, – лхІвитІ Гита. – Ипшбахауа йги йхьбахауа акурскваша санапхьуз тшыбжъара автанай апхьарта сгІарштитІ. Ипшбахауа акурс апны апычІв класскваша рарыпхьагІв Шау Фардаусы МухІадин йпхІа йги йхьбахауа акурс агІан ХвйтІ Людмила Адамей йпхІа срыдрьбагыбалын. Сынхара апны закІы пасдахІвуазтын йызбузиу арыпхьара амадзакваша сзырдырыз арат агІвдыжъракІвпІ, АлахІ дызрырзахатІ» хІва ажва пхакваша рзынасырхитІ.

Огвыз Гита апычІв класскваша йги база бызшвали литератури йадрыпхьарныс лшара гІалытуаз диплом асквш 2006 агІан йгІацІылгІатІ. Ауаса йапшым ашвхІаусыгІваквала льячІвагІа дынхарныс лшара гІылмаутІ. Асквш 2009 агІан Бежан Къарим йыхьыз зхьу ажвскваша апхьарта апны нхара тшы ангІанша, дгІадрайватІ.

– Йхьбахауа – йжвбахауа акласскваша при бызшвали литератури йасрыпхьушта йангІасархІв, мцы залай, «йсчыбаргвхушма?», «адирретор дызлагІасайгІвгъыз сызгІапырцІабыргырквын шта» хІва шваракІ санауа хьтІ, – лхІвитІ Гита йапхьахуз лчІвырхьакваша гІалгвалашвахуата. – Ауи гы азтыз апхьарта адиректор Хьабльахъ Аскъар Бакмырза йпа «Бымшван, зымгІвагы ауи хІгІахьыстІ, йбыму адырра асабикваша йрагъабымшан, арыпхьагІвчваахІбачва быршпшы», – йхІватІ дгІасайжъауата. ЦабыргыпІ, ага йхІаракІу дьрра сымазынгы, йгІаствынгІвуаз ажвакваша гІаншун. Ауипхьадза апхьарта йынхуз Къарабаш СултІан ИсмагІиль йпа, Эгъзакъ Берд Усыф йпа, Эгъзакъ Лиуан КІамащ йпа, ХІапІатІ Альбина Наурыз йпхІа тшырзынасырхун. Ауат ргІацхьрагІарала сынхара шакІвгІлтІ.

Гита Палы йпхІа ужвы йхьауа, йбхауа, йгІауа йги йгІауа акласскваша йгІайуа ачІкІынчви ахІвеси база бызшви литератури йадрыпхьитІ. Ауи апхьара сахІаткваша надзара хІагІала йкІвшара ахьазла апрограммала йызхьысуа йахьазымкІва, хІуагІахьа ртурых байа ачайдза шгІаджыквалыз ралхІвитІ, зкъальм чІараз агІвгІвчва, ауысагІвча бергьылкваша Тобыль Толыстан, Джыр ХІамид, ТхІайцІыхь

Бемирза, ЧвыкІа ШахІымби, Джьвгант Къали, Батал Къасей, Мыхц Къарим рлитература тынхакваша йрыхалыргІвзатІ, хІцІаскваша хІахьазкваша пшдзарата йыршшылу, хІхьв шштІырхуа длырдыритІ. Лынхара апны гыларта багыра ркІтІ хІуагІахьа рбазара йыршшылу агІвыракваша, алокІкваша, акытчакваша, ажважкваша.

Арыпхьара сквшы ауацІа йапшым акласскваша рапхьагІвчва Хыбызшва ахь шгІызхуаш йапшым ауыскваша адыргІалтІ: уыса апхьарала, абызшва шырдыруала, «Сара сри бызшва, йуагыбуа гІврала йанкхьакввитІ, блын газета гІацІырштитІ, «Абазашта» газет, ажурналкваша йгІарнылуа агІвара джъащакваша йрыквчакввитІ, аспенкваша дьргІлтІ, абазы бызшвала йатакІта йызшыыз амультфильмкваша лхІварата йгІарыланацІазла ргІвгІанагракваша рхІвитІ. Ауи йхьазымкІва, агІвмакыралкваша, Турция йагаз хІгІынхакваша рбазаша шауу, рабадучва рыбызшва цкъата йшалачважвауа рымаджъащакваша йдырдыритІ.

– ХІсабикваша зымгІвагы Хыбызшва бзи йырбитІ, йакІвхІыршауа анккваша вракваша йрылалтІ, – лхІвитІ арыпхьагІв. – ЙгІалсхІгІара стахьыпІ йбхауа акласс йапхьауа МаткІа Лена, Къарабаш Умида, йбхауа акласс йыцІу Къахьын Лиана, Огвыз Алина, йгІауа акласс йгІайуа Пыгв Мадина датшагы. ХІапхьагІвчва КъарчаЧеркес къаралыгІва университет, арыпхьарали наукалы КЧР аМинистерства йги «Алашара» абазаабхаз уагІахьа ргІшауацІыхра йацІкІрала адуней адкІвлара йалу ргІаджыквцІарала йакІвшашауа «Абазы бызшви литератури рфестиваль» анискваша йалалитІ.

АгІвгІвы, ауысагІв Погодин Радий зны араса йцІгІатІ: АрыпхьагІв акласс даннашылра апхьагІвчва агагІагылуа тамамума?» Ауи араса джъауап гІайтхтІ: «АрыпхьагІв акласс днашылта йзынгІлыз апхьагІвчва гІазлыцІыз ауагІахьа швабыжта йсымарыцІапІ.»

Адъауап тамамдзанІ. Асабикваша нбжыагІв цІабыргыта йрымму, йгІазгІвынгІвуа, бзи йызбауа хвы йыквырцитІ. УахьчІва хъабар швахасыргІваз, абазы бызшва ахьагІвы Огвыз Гита Палы йпхІа лунагІва йгІадзынгІлуа лыпшгІІвсабичва рашшта, мшигІадза дьрра зылтуа, Хыбызшва ацкъара, апшдзара, абайара йазылыжъауа асабикваша лгІгІачва пхьадзара йалата йылпхьадзитІ, дрызгвапапІ. Ауи акІвпІ йаргы при бызшвала йакІвлыршауа апхьара сахІаткваша рпсы йгІацІпІнахуата, бзи йырбауата йызнашылуа.

Быда Рубин.

ЙЫНХАРА ДЖЪАУАПКІРАЛА ДАДГЫЛИТІ

Асаби заджвы дихьапшылуа, ауи дйапшхара йтахьыта йынцІра ззынайырхуш аьачІвагІа ангІахьуа агІан ауи йымгІва дантагылуагы гІаншитІ. Ауат дрылапхьадза ауаштІ МАХІВАЖВ Артур МухІадин й пагы. Ауи йьачІвагІа гІалхра апны швапхата дизалтІ апрофессор, амедицина наукалы рдоктор Татаршвауа МухІарби ХІаджъбакыр йпа.

Артур асквш 1986 агІан Псыжв кыт дйытІ, апхьарта амцтахь Ростов къаралыгІва медицина университети дьщІалтІ.

Асквшкваша 2009–2010 рагІан интернатура, йынцІра аурауа швапха гІазгІхьуа аз айъзагІв Татаршвауа МухІарби унашва зхьыцІауа «Общая хирургия» хьвшара апны дгІаллахтІ. УахьчІвала МахІважв Артур ареспублика чымазгІвгІвтарата йаланакІуа ащацага

Квта апны айъзагІв рентгеноэндovasкулярна хирургта дьнхитІ.

– Сара йпшбахауа акласс сапхьауата, Псыжв акультура Тдзы апны хІкытлагІв, айъзагІв бергІылы Татаршвауа МухІарби ХІаджъбакыр йпа йдоктор диссертация анихчва йзайдыргІалыз агыргІахьа апхьагІвчвагы хІдырцатІ. Ауи амш лхІварата шарда гІасыланацІатІ, айъзагІв йгІлатгІаракваша джъасщаша, саргы сайъзагІварныс стахьыта сгы йтаскытІ. Ауи азаман йгІашІарышва йгІалсхыз аьачІвагІа зынгы сьамайгІаджьхтІ, – йхІвитІ Артур.

АчІкІвын йдырракваша йрылайрхІауата йзынымкІва Москва апхьара дъан, Голландия апны йынхара йапшылу аметодика шышкваша тшырхайыргІвзатІ. Артур йшихІвауала, тшыззибжъаз аметодикала закІыгІвба ракІвпІ ркъарата йакІвдыршаз, акврыдзракваша дупІта, йыгырызгІарысабапуам, апхьала ауыгы йазынадзушта дайтвгІытІ.

– ЙгІауахьырквын, йхІырхьйауа ауыс ауи аъара йыгыбаргьым, рьыцІа уызрыгІапсауа хІынхара йапшылу аджъауапкІра акІвпІ.

АгІвчІагІвгІвыс йынцІра хІара хІынхачва

йшашылу абгата йхІылахІхІвитІ.

Инфаркт зхьыста йгІадырдауа ачымазаргІв йынцІра хІара хІдырракваша, хІазьазара йапшылахитІ, – йхІвитІ МахІважв Артур. АйъзагІв йшгІаликІгІазла, адунейлагы хІкъралылагы агвы, ахъаквынцІ йапшылу азгІвакваша абзагагІвчва зымгІва рацІкыс рьыцІа шарда йрыхьуа йрылапхьадзапІ.

– Ауи йапшу азгІвакваша йырғауа ауагІа рпхьадзара надыркъвара ахьазла хІкъралы аунашвачпагІвчва йапшым амалкваша нарахуата афедральна программакваша абазара йаларжытІ. ХІреспублика аунашвачпагІвчвагы ауи амалкваша гІадрысабапны, амьжвгІанчвы технологиаквала йадгалу ащацага Квта гІахьыргІытІ. Асквш 2011 агІан а-Квта ангІахьыртІы йгІашІарышва хІреспубликала ауи азгІва йагауа ауагІа рпхьадзара йалдзгІатІ, – йрыбагытІ ауи.

Артур йшихІвауала, агвы-щацага згІвакваша зхьуа ачымазаргІвчва рныбыжылагы рьыцІа йшІахитІ. Инфаркт сквш 50 – 60 йырту ракІвпІ рьыцІа шардата йызхьысуа, ауасуа йцІыхьахауа асквшкваша рьыцІа йацІкІакувгы йрыхьуа йалагатІ.

– Инфаркт ахьачва ракІвпІ рьыцІа йызчыгІвбуу. Ауи гІазлыцІуа гІапшымы. ГІачвала йрыхьыркысгы ауаштІ. Холестерин хІагІугы, фачыгІв диабет пхьадзапІ, тутын зчвауагы, аркъа зжвуагы йашІамсуата рьыкваша йырхьшара атахьыпІ. ХІара йгІахІрысабапуа астенткваша адуней апныла зымгІва рацІкыс знадзара хІагІу йрылапхьадзапІ, ауи швабыжта хІайтвыргьытІ, – йрыбагытІ ауи.

Ауи йшихІвауала, згвы зны йахьпшыз ачымазаргІвчва айъзагІвчва йырхІвауа ащардагІв йыгыдырхьйум. Ауат ачымазаргІвтарата йгІайта ужжыгы ркъаракІ рчпауа шатахьыгы йыгыгІахьынхІвхьуам, ргы йгІаквнанышвындзыкІгІара йырхІхитІ. Ауи дара рьыцІа дарагы йазарархитІ, айъзагІвчва руысгы рьыцІа йарыбаргьитІ. Ауи йгІалцІла, айъзагІвчва

йырхІвауа дьрхьйара, рхьа йшахьпшуашла Артур абзагагІвчва тшырзынайырхитІ. АчІкІвын дьзынхуа агвып швабыжта ацацхьрагІари абагынгІври рьызжъапІ. ИцІыхьахауа асквшкваша айъзагІвчва шІакваша рпхьадзара йалахитІ.

УахьчІвала Артури йхьапшыли хІгІвсабичва – Амина, Алим, Марьяна – гІадзындыргІлтІ. Ауи йгІарикваша медицина амгІва гІалыркхьрныс йгытахьым. Йшипхьадзауала, хІкъралы амедицина йшатахьуа апшта йнархьата йгІадыргалуам, ауи йгІалцІла, айъзагІвчва руыс рхьйара баргьитІ, рдырракваша абгата йызлагІадырбуш, рынхара апны йгІадрысабапуаш атехнологиякваша зымгІва гІахьытІ. АгІвчІагІвгІвыс датша къралы даъата анхара ащтацага шцаквгІулу зшыуршшуаш датша швапха айыму йхьыщыгІагы датшахитІ. Ага ауаса йъазынгы, хІреспублика апны йынхуа ащацага Квта уызжвгІанчвы технологиаквала йшадгалу йхІвитІ, арахьарат ашыпІакваша чымазаргІвтаракваша йрымман аьамасымакваша йрыланхитІ. АгІвчІагІвгІвыс йынцІра гІархчара ахьазла йыртахьуа зымгІва рымапІ. Артур айъзагІвчва дьнхауицІгара жваскваша гІара цІуаштІ. Ауи йпшбахауа акласс агІан йгІалихьыз аьачІвагІа, йаба МухІадин йан Аради рсаби йчвІатлахарнысІа йахьгьыргІвзатынгы, айрышта йгІвгІара дьзычІвырхьатІ. УахьчІвала МахІважв Артур дьзычынхуа агвып пІатІу йыквырцитІ, швапха гІайхьырхитІ. Хьартшхьвара злам ачІкІвын зынцІра гІайхьаз ачымазаргІвчва рпхьадзара швабыжта йшардапІ. Ауат зымгІва йзырата пхата йыхьыз рхІвитІ, аразыра ажвакваша йзындыритІ. Здырракваша цолу, зынхара йапшылу аджъауапкІра абгата йзылазхІвауа МахІважв Артур дзайъзауа ачымазаргІвчвагы рьыкваша йязуа анапІкваша «ЙшырнапІыцІашваз» йазьарцитІ.

Агба Инна.

Адыгабзэр орэжъынч!

Адыгеим ыкъял гупчэ просветительскэ Иофтхьабзэу «Адыгэ диктант» зыфиорэр ятлонэрэу шыкыуагъ. Адыгабзэмрэ тхьыбэмрэ я Мафэ ипэгъоктэу адыгабзэкIэ Дунэе диктантыр гьэт-хапэм и 6-м атхыгъ.

Иофтхьабзэм ипшыгърыл шхьаIэр лъэпкъыбзэм икызытэгъэнэжынын, нахыбэм зэрагъашIэ ашлоигъо хуныр ары.

Ащ кIэщакIо фэхъугъэх «Адыгэ Хасэр – Щэрджэс парламентыр», АР-м гъэсэныгъэмрэ шIэныгъэмрэкIэ и Министерствэ ыкIи Адыгэ къяралыгъо университетым адыгэ филологикIэ икафедрэ. Диктантыр чыпIищэм ащатхын амал яIагъ. Хабзэ зэрэхъугъэу, гупчэ шхьаIэр Адыгэ къяралыгъо университетым инаучнэ тхылъеджапI, адрэхэр – ашпгъэрэ еджапIэм иконференц-залхэр.

Диктантыр зытхыгъэхэр ясэнахъатхэмкIи, ныбжъэу яIэмкIи зэтэкIых. Мыщ хэлэжъагъэх министерствэ ыкIи ведомствэ зэфэшхъафхэм, общественнэ движениехэм яIыкIохэр, журналистхэр, кIэлэегъаджэхэр, тилъапкъэгъухуэ IэКIыб къяралхэм къярыкIыжыгъэхэр, ныбжыкIэхэр ыкIи зэкIэ адыгабзэр шIу зылъэгъоу, зыгукIэ зыпблагъэхэр.

Тхэныр рагъэжъагъ

Дунэе Щэрджэс Ассоциацием ыгъэнэфэгъэ мафэм Къэбэртэе-Бэдькъярым, Къэрэцъе-Щэрджэсым, Темир Осетием, Ставрополь краим, Ростов, тырку кыалэу Дюздэ адыгабзэкIэ диктантыр ащатхыгъ. Пэшорыгъэшъэу кызыралыгъагъэмкIэ, нэбгыр мин заулэ ащ хэлэжъагъ. Диктантыр бзитукIэ атхыгъ – къэбэртэябзэкIи ыкIи литературабзэкIэ. АдыгеимкIэ нэбгыри 150-м ехуэ зишIэныгъэ зыуплэкIунэу кыекIоллагъэр.

ЗэлашIэрэ адыгэ тхакIоу КIэрэщэ Тембот иповестэу «Шапсыгъэ пшгъашъ» зыфиорэм щыщ пычыгъоу «Адыгэ шыур» атхынуу зэхэщакIохэм кыхахыгъэр. Диктантым къеджэгъэх УФ-м изаслуженнэ артисткэу Адыгеим инародрнэ артисткэу Уджыхъу Маррет, адыгэ филологиемрэ культурэмрэкIэ кафедрэм идоцентэу, филологие шIэныгъэхэмкIэ кандидатэу Бгъошэ Зарет, къяралыгъо телерадиокомпаниеу «Адыгеим» ижурналистэу, АР-м изаслуженнэ журналистэу Пэшгъу Светланэ.

Диктантыр сыхъатыр 3-м аублагъ. Ар кызылуи хыгъ Адыгэ къяралыгъо университетым филологиемрэ культурэмрэкIэ факультет идеканэу ХъамырзэкIэ Нурет.

- КIэрэщэ Тембот – ады-

гэ литературэм икласик, ыбзэ бай, дахэ, къин. IэпIэлэсэныгъэ ин IэкIэлэу адыгэм ищыIэкIэ-псэукIэ кырилотыкIыщтыгъ. КIэрэщэм итекст птхыныр IэшIэхэп – бзэр дэгъоу шIэна фае. Арэуцтэу щыт нахъ мшылэми, чыпIэ заулэхэм таделэжъэжыгъ, нахъ тхыгъошIу зэрэхъуштым пае, - кылуагъ ХъамырзэкIэ Нурет.

ЕплъыкIэхэр

Иофтхьабзэм хэлэжъагъабэхэм зэрэхъагъунафькIыгъэмкIэ, тамыгъэхэм яхэгъэунон къин къащыхъугъ. Ащ дакIоу гушыIэхыгъэ кIыхъэ дэдэхэу Iлоу зэтеуытыр пшIоигъохэр бэу кыхэфагъэх. Сэ сшъхъэкIэ мафэ къэс адыгабзэкIэ сызэрэтхэрер кыдыхэпIыгъэмэ, чыпIабэхэр зэрэстхыщт шыкIэм сицыхъэ темылуэу кыхэкIыгъ.

Адыгэ республикэ гимназием адыгабзэмрэ литературэмрэкIэ икIэлэегъаджэу ГьукIэлI Марет: - ИлгэсигIу хыгъэу мы Иофтхьабзэм сигуапэу сыхэлажъэ. - Бзэм уфэлажъэ зыхъукIэ, мыщ фэдэ Иофтхьабзэхэр блэгъгъэ кIынкъуэ шытэп. ТинIэосэ кIэлэегъаджэу кыекIоллагъэр бэ. Мыгъэ кыхахыгъэ текстыр, гъэрэкрорэм елытыгъэмэ, нахъ хылыагъэ, ау адыгэ шыур нэм кыкIыгуэуцоу гъэшIэгъо-ныгъ. КIэрэщэ Тембот куоу еIэгъыхъэ, тум хапкIэу матхэ. Блэкигъэ илгэсым дэгъу дэдэу диктантыр зытхы-

гъэхэм сащыщыгъ, джыри ащ кышысымыгъэкIэнэу сэгъугъэ.

Журналистэу ТIэшгъу Светланэ:

- Сэ сшъхъэкIэ мы хъугъэ-шIагъэм уасэ фэсэпIы, сигуапэу сыхэлажъэ. Бзэм икызытэгъэнэ, ихэхьоныгъэ зэрэфэIорышIэрэм дакIоу, сыхъэнэу сызытIыскIэ гупшысэ чыжъэхэм сахэхэ, сиеджэгъу илгэсхэр сыгу къякIыжыкIы. Сыкъеджэнэу сыкъырамыгъэблэгъагъэмэ, сэри сыхэлажъэщтыгъ. МэфитIу иIэу текстыр кыысатыгъ. Илгэс 30 хъугъэу Адыгэ телевидением Иоф зэрэщысшIэзэ, пчъагъэрэ седжэжыгъ. Тамыгъэхэр, нэмыкI зэпыуIэхэр бэу хэтых. Стынуу хъугъагъэми, «тфь» кысхыным сицыхъэ тельэп, - кылуагъ ащ.

Адыгэ Республикэм гъэсэнныгъэмрэ шIэныгъэ-эмрэкIэ и Министерствэ ИофшыIэу Мамый Мариет: - Адыгэ диктантым изэхэщэпIуныгъэ-гъэсэнныгъэ мэхъанэ иIэу сэлъыгъэ, - кылуагъ ащ. - Ныд-эльфыбзэм республикэм мэхъанэ зэрэщыратыр кыткIэхъухъэрэ ныбжыкIэхэм альэгъун фае. Диктантым ныбжыкIагъэ кы-зэрэкроллагъэм телэгъушIу. Мыщ фэдэ зэхэхъэхэм лъ-

эпкъыр зэфашэ, языкIыныгъэ егъэпыгъэ.

Зэфэхьысыжъэхэр

Иофтхьабзэу «Адыгэ диктантым» икIэхухэр гъэтхэпэм и 12-м къэнэфэщтыгъ. Ахэр адыгэ филологиемрэ культурэмрэкIэ факультетым ыкIи Дунэе Щэрджэс Ассоциацием ясайтхэм къярыхъащтыгъ. Шъхъадж кыратыгъэ кодымкIэ хэукъоныгъэ пчъагъэу хишIыхъагъэр, уасэу кыфащыгъэр ыуплэкIужынын ыльэкIыщт.

Шъугу къэдгъэкIыжынын, икIыгъэ илгэсым зэхэщэкрло купым зэригъэунафьгъэу, нэбгыри 167-мэ диктантыр атхыгъ. Дэгъу дэдэу тхэпгъэр

36-рэ. А пчъагъэм щыщэу 7-р нахъ кыхахыгъэщтыгъ. Зы хэукъоныгъэ амышIэу диктантыр ахэм атхыгъ.

Хэукъоныгъи хэзымышIыхъагъэу ыкIи анахъ къабзэу диктантыр зытхыгъэхэм журналистхэр, КIэлэегъаджэхэр ащыщыкIы.

Адыгабзэм изэгъэ-шIэн, игъэфедэн чанэу хэлажъэхэрэм, зэнэкъокъухэм гъэхъагъэ ащыщыкIыхэрэм тафэраз. Мэхъанэ зигIэ Иофтхьабзэм нахъ цыфыбэ хэлажъэзэ лъагъэкIотэнэу, нахъ зырагъэушгъомбгъунэу афэтIэло.

Иэшгъынэ Сусан. Сурэтхэр Иэшгъынэ Аслъан тырихыгъэх.

Ныдэльфыбзэм осэшхо фешы

Ныдэльфыбзэр лъэпкъым ыпс. Хабзэри, бзыхъэри кызыщэжъэрэр бзэр ары. Ныжъ-тыжъхэм кытфагъэнэгъэ ныдэльфыбзэм уасэ фэтшIынын, къэтыхъумэн, ар лъагъу тIэтызэ тырыгуцыIэн фае. Унагъом шыдгъашомэ, кыткIэхъухъэрэ сабийхэм ядгъашIэзэ тиныдэльфыбзэ лъыдгъэкIотэныр адыгэ пэпчэ пшыгъырыл шхьаIэу ыпаншхъэ ит.

Адыгабзэм идэхэгъэрэ ибаиныгъэрэ кытэзыгъэ-эльэгъурэ, ащ зэрифэбзэу ашъэу тырыгуцыIэным тыфэзыгъэсэрэ кIэлэегъаджэм мэхъанэшхо иI. Непэ зигугъу кысшIы шIоигъом нэмыкI лъэпкъ щыщ ныбжыкIэхэм адыгабзэр арегъашIэ, ащ идэхэгъэ нэрылгъэу афешы.

Пэнэшгъу Мэрьянэ Кошхьаблэ кышыгъыгъэ. Ар еджапIэм джыри чIэсыгъ адыгабзэр нахъ игъэкротыгъэу зэригъэшIэнэу зырегъэжъэм. Иныдэльфыбзэ шу ыльэгъуным, ащ уасэ фишIыгъэ кьэтэджэным янэ-ятэхэм фагъэсагъ. ГушыIэгъу тызыфэхъум кызыэрэжыгъэщыркIэ, кIэлэегъаджэу предметыр озыгъашIэрэми мэхъанэшхо иI. Ащ кызыериотэжыркIэ, кIэлэегъаджэм ишIуагъэкIэ едженым фэщэгъэ хъугъэ. Пшысэхэм, художественнэ тхылъхэм ренэу къафеджэщтыгъэ. Абзэ тIупшыгъэу, къабзэу, зэгъафэгъэу рыгушыIэнхэм

фигъэсагъэх.

- Бзэр зэрэтигъашIэщтыгъэм дакIоу, адыгагъэрэ, хабзэр, Iэдэбыр, зэкIэ гэрэзэу зэрэзепхъан фаем кытегушыIэщтыгъэ, - игукъэкIыжыкIэ кыддэгъуащ Мэрьянэ. - ТицIыкIу-гъом кыщэгъэжъагъэу Иоф кыддишIэзэ ныдэльфыбзэр зэрифэбзэу ашъэу зэрэ-зэдгъэшIэщтыгъэм пылыгъ.

Марьянэ гурыт еджапIэр кызыеухым 1980-рэ илгэсым Адыгэ кIэлэегъаджэ институтым чIэхъагъ. 1985-рэ илгэсым ашпгъэрэ гъэсэнныгъэр зэригъэгъотыгъэу ар кылухыгъ. Къуаджэу Джэдэжъаблэ вожатэу ИофшIэныр щидублагъ. Нэужым Я 2-рэ классхэр ригъэдэжъагъэх.

КъунчыкIохъаблэ зэрэщыпсэурэм кыхэкIэу ащ чыпIэ шыIэ зэхъум зыгъэ-зэжыгъ ыкIи завуч-организаторэу щытыгъ. Урысыбзэр, адыгабзэр аригъэхызэ ащ илгэс 13-рэ Иоф щышIагъ.

ШыIэныгъэм кызыдыкIыгъэр зэхъокIыныгъэхэм къахэкIэу тигушыIэгъу иунагъо игъусэу Мыекъуапгэ къэкощыжыныну хъугъэ. Адыгэ кIэлэегъаджэу колледжэу Андрыхъое Хъусэн ыцIэ зыхырым Иоф щышIэнэу Iухъагъ. Лаборантэу ыублагъ, нэужым адыгабзэм исыхъатхэр кыратыгъэх. 1997-рэ илгэсым кыщэгъэжъагъэу колледжым тигушыIэгъу Iут.

- Апэрэ уахътэм си-офшIэнсшIокIыныгъэ, игукъэ-экIыжыкIэмкIэ кыддэгъуащ Мэрьянэ. - НэмыкIыбзэ зылулэхэм адыгабзэр ябгъэшIэныр псынкIэп. Апэрэ сыхъатым игъэкротыгъэу зыфэзгъэхъазырыгъ. Темэр кызыэрэсIотэагъэр зыльэгъугъэ си-офшIэгъу кысыкIуаи, ащ фэдэу бэу зы сыхъаткIэ зэрэзэрамы-гъэшIэщтыр кысылуагъ. ТIэкIу-тIэкIоу къафэпIотэн зэрэфэар ащ кызыгуригъ-эуагъ.

ИофшIэгъухэм зэрэфэрэ-разэр Пэнэшгъу Мэрьянэ игушыIэ кышыгъэгъэщы. Апэрэ мафэу Иоф зышIэрэм кышыублагъэу, сьд фэдэ учпIэ аритыгъэми, джэу-апынчъэу къагъэнагъэп. ЖоэнIэI Тэмарэ, ГунIэкIэо Муслимэт, Сэмэгъу Фатимэ, АндэрээкIэ Светланэ IэпыIэгъушхо кызыэрэфэхъ-угъэхэр тигушыIэгъу ахэм кыдыагъэкIыгъагъ. Мыщ епхыгъэ ИофшIэныр апэрэу ахэм аублагъ ыкIи зэрифэбзэу ашъэу агъэщэ-кIагъ. Нэужым программэм зэхъокIыныгъэхэр фашыгъэх. КIэлэегъаджэу Иоф дэ-зырэгъэжъэ колледжым щызэхъагъэуагъ.

- А программэм апэу Иоф дэзышIагъэхэр КIэрэщэ Зэйнабрэ Пэнэшгъу Нинэрэ, - кытфегъуатэ Пэнэшгъу Мэрьянэ. - Апэрэ тхылъэр «Адыгабзэр» зыфиорэр ахэм кыдыагъэкIыгъагъ. Мыщ епхыгъэ ИофшIэныр апэрэу ахэм аублагъ ыкIи зэрифэбзэу ашъэу агъэщэ-кIагъ. Нэужым программэм зэхъокIыныгъэхэр фашыгъэх. КIэлэегъаджэу Иоф дэ-зырэгъэжъэ колледжым щызэхъагъэуагъ. - А программэм апэу Иоф дэзышIагъэхэр КIэрэщэ Зэйнабрэ Пэнэшгъу Нинэрэ, - кытфегъуатэ Пэнэшгъу Мэрьянэ. - Апэрэ тхылъэр «Адыгабзэр» зыфиорэр ахэм кыдыагъэкIыгъагъ. Мыщ епхыгъэ ИофшIэныр апэрэу ахэм аублагъ ыкIи зэрифэбзэу ашъэу агъэщэ-кIагъ. Нэужым программэм зэхъокIыныгъэхэр фашыгъэх. КIэлэегъаджэу Иоф дэ-зырэгъэжъэ колледжым щызэхъагъэуагъ.

гъэх. Ащ фэдэ апэрэ купэу колледжыр кызыухыгъэм Адыгэ къяралыгъо университетым илгэпкъ факультет хэушыфакIыгъэ группэ кышыщызылуахи, иеджэн щыпидзэжыгъагъ. А купым хэтыгъэхэм ащыщэу Марина Волковам адыгабзэкIэ диссертацие ытхыгъ.

Зигугъу кьэтшIыгъэ купым шыщхэр непэ адыгабзэм чанэу Иоф рашIэ. Республикэм игурыт еджапIэхэм адыгабзэмкIэ ащырагъаджэх, телевидением Иоф щашIэ.

НэмыкIыбзэ зылулэ студентхэм адыгабзэр зрагъэшIэным фытегъэпсыхъэгъэ программэ апэрэу Адыгэ кIэлэегъэжъэ колледжым щызэхъагъэуагъ.

- А программэм апэу Иоф дэзышIагъэхэр КIэрэщэ Зэйнабрэ Пэнэшгъу Нинэрэ, - кытфегъуатэ Пэнэшгъу Мэрьянэ. - Апэрэ тхылъэр «Адыгабзэр» зыфиорэр ахэм кыдыагъэкIыгъагъ. Мыщ епхыгъэ ИофшIэныр апэрэу ахэм аублагъ ыкIи зэрифэбзэу ашъэу агъэщэ-кIагъ. Нэужым программэм зэхъокIыныгъэхэр фашыгъэх. КIэлэегъаджэу Иоф дэ-зырэгъэжъэ колледжым щызэхъагъэуагъ.

- Непэ колледжым адыгабзэр зэрэщызэрагъашIэрэр тIэкIу зэхъокIыгъэ хъугъэ. Группэхэм зэкIэм зэрагъэ-ашIэ, ау ыпэкIэ фэдэу куо-

оу рагъэджэнхэр програм-м кыдылыгътэрэп. Я 2-3-рэ курсхэр арых зэзы-гъашIэхэрэр, - кытфегъуатэ Мэрьянэ. - Адыгабзэр рыгушыIэнхэр, къаралорэр къагурыионыр ары анахъу тынаIэ зытедгъэгъэрэ.

ИцIыкIу-гъом кыщэгъэ-жъагъэу адыгабзэр зыIэкIэ-мыльэу нэмыкI лъэпкъым шыщ студентым бзэр зэри-гъэшIэныр псынкIэп. Сыда Iомэ мэкъэ Iужухъэр, гу-шыIэ кынкхэр ащ хэтых. Ау колледжым щеджэрэ ныбжыкIэхэм ар нахъ куоу зэрэрагъэшIэщтыгъ кIэлэ-егъаджэхэр пылхыгъ.

- Непэ акIугъэ темэр ау кьэдгъэкIыжыгъэ, кIэджы-кIыжыныр зыщытымыгъ-эгъушъэ егъэджэн сыхъат-хэр зэхэтэгъэх, - игушыIэ лъэгъэкIуатэ Пэнэшгъу Мэ-рьянэ. - Иоф зышIэрэ пэпчэ е-кIолIэкIэ гъэнэфэгъэ иI. Ау сишIошIкIэ кIэджы-кIыжыныр, гушыIэныр, е-зы-быр зэгъэшIэныр хэмытэу бзэм фегъэджэнхэр кынк хъушт. Пшысэу ашIэхэрэм урысыбзэкIэ тяджэ, ахэр адыгабзэкIэ зэтэдзэкIых. Джащ фэдэу сиIэпыIэгъ-ух питографическэ тамы-гъэхэр, картонкэхэр. Бзэр зымэшIэрэм гушыIэр зэри-гъэшIагъэмэ, ар зылэгъ-укIэ нахъ псынкIэу ыгу кь-э-кIыжыщтыгъ.

Зигугъу кьэтшIыгъ-эхэ картонкэхэр зэрагъэ-федэхэрэр тигушыIэгъу кытфиготэагъ. Ащ кызы-рилуагъэмкIэ, гушыIэхуэ тхыгъэхэр партым ты-ралъхъэх, ахэр зыщэгъэ-федэщтхэ чыпIэхэр кь-

агъэнафэх. Мыщ фэдэ шыкIэм ишIуагъэкIэ сту-дентхэм гушыIэхэмрэ ахэм ямэхъанэрэ нахъ псынкIэу зэрагъашIэ ыкIи агу кь-э-кIыжынынхэм фэIорышIэ. Адыгабзэм исыхъатхэм гу-шыIэу зэрагъэшIагъэхэр зыхэтхэ рассказ кIэкрэ ара-гъэштыкIы.

Пэнэшгъу Мэрьянэ Ио-фшIэныр ыгу етыгъэу зэри-гъэцакIэрэм ишыхъатэу АР-м гъэсэнныгъэмрэ шIэ-ныгъэмрэкIэ и Министер-ствэ, Адыгэ Хасэм я Шытхыу тхылъхэр иIэх. Iэнэ хъурае-хэм, бзэм икызуухъэм фегъ-эхъыгъэхэ Иофтхьабзэхэм чанэу ахэлажъэ.

Непэ адыгабзэр зэутэкрIы-рэ гумэкIыгъом тигушыIэгъу лъэшэу егъэгумэкIы. Ар дэгъэзыжыгъэ хуным, адыгэ лъэпкъым иныдэль-фыбзэ кызуухъэмгъэным фэлажэ.

- Сабым иадыгабзэ кы-зыщэжъэрэу унагъор ары, - игушыIэ кышыгъэгъэщы Мэрьянэ. - Унагъом бзэр илын фай. Ны-тыгъэм са-бым иныдэльфыбзэ Iуалэ-кIыныр пшыгъырыл шхьаIэу сэлъытэ. Дунаим такыкIы 8 пэпчэ зы бзэ текIоды-кIы. Ахэм ясатыр тытхэан щынагъо непэ къэуцу. Лъ-эпкъым ихабзэ, ибзыпхъэ кызыщэжъэрэр ыбз. Бзэр зыIумылым ихабзи кы-гу-рыIорэр. Ар зэхэтшIэн, тиныдэльфыбзэ лъагъу тIэ-тызэ, осэшхо фэтшIызэ ти-сабийхэм ядгъэшIэн фае.

ГъонэжыкIэ Сэтэнай.

Пурылъу зы бзэ, узэдису зыщ!

«Ди бзэр ди псэщ», - жагэ адыгэхэм. Тхыбзэри аращ. Лъэпкъым и анэдэ-лхубзэр кыдеклукъу, кыщцлэхуэ щцлэблэм ар Пурылъу кьэтэджныр уасэ зимылэ фыгуушхуэщ. Андрей тхыбзэхэм еплъыгтмэ, дыдейм кыикуа гьуегуанэр кыхыкым, арщцэклэ абы зыкци игыгъэхьшэркъым и лъапагъыр, игъема-щцлэркъым и лэфагыр. Ди лъэпкъым бгъэдэлъ зыужыныгъэм, щцлэныгъэм, гъэсэнныгъэм, щцнхабзэм я лъапсэщ ди анэдэ-лхубзэр. Аращ усакулэ гьуэгъэдэжэ Ктыцхъуэ Алим адыгэбзэр дэтхэнэ ди цыхуми и гьуегу кьежапгъуэ, ди лъэпкъыр зыгъэ, адрейхэм езыгъэлъагъу, езыгъэцыху дамэу, адыгэр дызэрыгушхуэ, дызэрыпагэ, ди нащцлэм телъ лъапыныгъэу кыщцлэныгътар.

Щцлэныгъэлхэм зэрыжагэмкIэ, илъэси 160-м щцлэгуащ адыгэхэм тхыбзэ дилэ зэрыхьурэ. Абы и щцлэзаплэу ялыгтэ адыгэ еджагъэшхуэ Бырсей Умар «Адыгэ псалъалъ» тхылыр кыщцдыгъэкIа зэманыр: 1853 гъэм гьатхэпэм и 14-р. Ар и тегъэщцлэу, адыгэу дунейм тегым ди лъэпкъ зэгухъэныгъэ нэхь ин дыдэм – Дунейпсэ Адыгэ Хасэм – 2003 гъэм унафэ щцхъуэ кыщцтащ гьатхэпэм и 14-р илъэс кьэс Адыгэ тхыбзэм и махууэ дгъэлъэпным ехьэллауэ. Ди бзэм хуэфэщцн щцлэр гулыгъэр илэн пащцлэ, апхуэдэ лъэпкъпсэ унафэм мыхъэнэшхуэ илэщ, шэч хэмьлыу.

Сыт хуэдэ зэмани ди лъэпкъым и цыху пэрыгтхэр, хэкупсэ нэххэр ироплей-

тей адыгэбзэм зиужыным, зиузэщцлэным и лъапынэм. Пасэ зэманым абы елэжьахэщ лъэпкъуащцлэхуэ Хьан-Джерий Сулыган, Нэгумэ Шорэ, Хьэ-тлэхуэщцлэхуэ Къазий, Тамбий Пагуэ сымэ. Абыхэм кьрахьэжа лъапынэм пищэу, адыгэбзэм и тхыбзэр зэфлэгъуэвным пэрыгтэ лъэпкъ еджагъэшхуэ Бырсей Умар. Абы и лэжьыгъэм пашащ Бырсейм и ужь ита ди лъэпкъ щцлэныгъэлхэм, кьэхуэ-таклэуэхэм. 1917 гъэм екълэуэ Жэпуэгъуэ революцэшхуээм и ужькIэ адыгэбзэм и алфавитыр урыс хьэрфхэм хуагъэклэуэ щытащ. Илъэ-эситI-щы нэхь дэмькыгуэ бзэм и махьхэр кьэгъэлъагъуэныр хьэррып хьэрфылэ-эм трагъуэужащ. АбыкIэ кьэбэрдей школхэм шрагъ-эджащ илъэс зыбжанэкIэ.

1923 гъэм и пэщцлэдзэм Псыхуабэ шрагъэклэуэ адыгэбзэм зегъэужыным хуэунэтIа зэлүщцлэ ин. Абы унафэ кыщцтащ адыгэбзэ алфавитыр дьэпэкIэ латин графикам тегъуэвэн хуейлэ. А лэжьыгъэм яужь ихьауэ щытащ адыгэ щцлэныгъэл, еджагъэшхуэ, хэкупсэ нэс Хьуран Батий. Абы и алфавитым цыхубэр щыгъэгъуэзэн мурадыр ялэу адыгэ щцлэныгъэлхэу Елбэрд Хьэ-эснэр Къэшэж Тпалибрэ 1923 гъэм кыдагъэклэуэ щытащ «Адыгэбзэм и азбукъ» тхылыр. КыкIэлъы-кIуэ илъэсым, алыфеищцлэм хэллэжа нэужь, абы хэлъ ныкьусаныгъэхэр игъээкIу-эжщ, зыхуыщцлэхэр хиль-хьэжри, Хьураным 1924 гъэм «Букварь» кыдыгъэклэуэ щытащ.

Хьуран Батий зэхигъэува алыфеиыр адыгэхэм илъэ-эс бжыгъэкIэ яхуэлэжьащ. Ар шахъуэжар 1936 гъэращ.

Абы щыгъуэ адыгэбзэр урыс хьэрфылэуэм и дамыгъэхэм-кIэ кьэгъэлъагъуэн щцлэдзэ-лэуэ щытащ, иджыри абы тетщ.

Мы зэманым псалъэмакъ гьуэрхэр йокIуэкI ди алыф-бейм зэхьуэкIыныгъэхэр хэлъхьэным теухуауэ. Щцлэ-ныгъэлхэр, кьэхутакулэхэр, адыгэбзэр щцлэблэм езыгъ-эдж, абы ириладжэ Ищцлэ-гъэлхэр, анэдэлъхубзэм и кьэкIуэнум иригузавэ нэгъу-эщцлэхэри хуццлокъу ар ира-гъэфлэуэ адыгэ псоми зэдэи, ди зэхуэдэ хьэрфылэуэ зхумэным. ЗэкIэ лъэхуэ-р зымы теубыда хьуакъым, ауэ кьэунэхуащ ар нэхь тынш цыбийхэм зэрегъэдж хьуну методикэ зэмылэужыгъуэ-эхэр. Абыхэм я нэхьфлэхэм гьуегу етын хуейщ.

Адыгэбзэр хьумэным елэжьыр щцлэныгъэлхэм, кьэхутакулэхэм, егъэджакулэхэм я закъуэкъым – абы иро-гузавэ кьэрал унафэщцлэхэри. Ди республикэм щыпсуу лъэ-пкъхэм я анэдэлъхубзэр КьБР-м и Парламентым кыищтащ. Апхуэдэу илъэс зыбжанэ лъандэрэ респу-бликэм и школхэм ящыщ куэдым пэщцлэдзэ классхэр адыгэбзэкIэ шрагъаджэ. Ди анэдэлъхубзэр кьэкIуэну щцлэблэхэм яхуэуэмыным-кIэ ари зы хэкыпIэщ, зы Iэмалх.

Дуней псом щыгъэлъа-щцыса Интернетми нобэ щыдидэщ адыгэ сайтхэр. Ди анэдэлъхубзэкIэ кы-дэки газет закъуэм, «Адыгэ псалъэм», адыгэбзэкIэ укь-ыщцэджфьнущ, ушыпсуу щцлэныгъуэ кьэралрэ емыллыгауэ. Фыгуушхуэщ таурыхь цлэрылуэхэм ящыщ

куэдым хэт, ди сабийхэм фылуэ ялбагуэ лыхьужьхэ-ри адыгэбзэкIэ «зэрагъэпсэ-лар», нэгъуэщцлэхэри.

Апхуэдэу щыгтми, лъэпкъ-ыбзэу щцлэхэм я нэхьыжъ-хэм хабжэ ди адыгэбзэм и лъэхуми узыгъэпейтей куэд хэлъщ. Абы и щыхьэту Лъэ-пкъ Зэкуэуэхэм я Зэгухьэ-ныгъэм (ООН-м) бзэхэм елэжэ и кьудамэм иригъ-эклэуэ кьэхутэныгъэхэм кьагъэлъагъуэ адыгэбзэр зызыужь, ефлэуэ бзэхэм зэрачымыщыр. Уеблэмэ, ар зыхэт абхъаз-адыгэ бзэ гупым хыхьэхэм ящыщ гу-эрхэр Урысейм щыпсуу лъэ-пкъхэм я бзэхэм я Тхыл Плъыжыным иратхаш.

Лъэпкъым и блэкири и нобэри кьэзыгъэлъагъуэ, и тхыдэр, хабзэр, щцнхабзэр кьэкIуэну щцлэблэхэм яхуэ-зыхьымэу щыгъэр тхыбзэрщи, абы сыт шыгуи гулыгтэ ху-эщцлэпхьэщ. Аращ Бемьрэ Мухъедин и «Уадыгэным кыиыкы» усэм мышхуэдэу щыщцлэжылэр:

... Ещцлэфыр япэ кьэсым хэуэщ,
Лъэпкъыбзэу илъэс минхэм я уэсытыр,
ПлъэмыкIуэ бгъэшынын е бгъэукуытэн,
Адыгэ щцлэхьыр пфIыхаутэ ятIэм.
... Пурылъу зы бзэ, узэдису зыщ!
Хьэлэлэу кьыщцтэпсэкIэ зы дьыгъэ
Адыгэу унэуным кыиыкы-рыщцлэуэ.

Жыласэ Маритэ.
«Адыгэ псалъэ» газетым егъэдэжыгъэхэр щцлэныгъэм-кIэ и кьудамэм и унафэщцлэуэ.

Бзэм и кьару лъэщыр

Ди щыналъэм цлэрылуэ щыхьауэ «Си бзэ – си псэ, си дуней» республикэпсэ фестивалъ-зэпеуэм жылагъуэм шцлэ-мышьэнэм куэд щыгууэзэщ. Лъэпкъ зыужыныгъэм хуэгъ-эпса а проектыр 1999 гъэм кыхыльхьауэ щытащ Кьэбэр-дей Адыгэ Хасэм. Зэпеуэр жыджэру кыдагыгъащ «Адыгэ псалъэ» газетым. КьБР-м Цыхухэр егъэдэжыныгъэм, щцлэныгъ-эмрэ щцлалэгуалэм я лъэхуэмыкIэ н мнистерствэм, Дунейпсэ Адыгэ Хасэм, нэгъуэщцлэуэ лъэхуэщцлэуэ зэгухьэныгъэхэм. Анэдэлъхубзэмрэ лъэпкъ литературэмрэ, тхыдэмрэ щцнхабзэмрэ кьэкIуэну щцлэблэхэм яхуэуэмынэр, бзэр курыт школхэм зэрыщаджыр егъэфлэуэныр, апху-эдэуи а лъэхуэмы хуэлажэ егъэджакулэуэ нэхьфлэхэр налэуэ кьэщцлэуэ гъэпэжэныр, еджакулэуэ зэчиифлэхэр беджылы кьэщцлэуэ гьуегушхуэныр зэпеуэм и кьалэн нэхьыщцлэхэм ящыщцлэ.

Бзэрэп лъэпкъым и псэр. Лъэпкъыр лъэ бьдэкIэ увыныр, абы и тхыдэм, гуауджэм, щцнхабзэм зауужыныр, цыхухэм я зэхэщцлэным зиузэщцлэныр зэлыгтар бзэм и кьарурищ. А псори кьалыгтащ зэпеуэр кьыхъэзылхьэхэм икIи абыхэм ягъэщцлэхуэуэ яубзыхуащ и кьалэн нэхьыщцлэхэр. Апху-эдэхэщ:

- адыгэбзэмрэ адыгэ литературэмрэ курыт еджапIэхэм зэрыщаджыр егъэфлэуэныр;
- егъэджакулэуэ пажэхэм я лэжьыгъэм кIэлъыпIэныр, абыхэм фылуэ, хьэлэмэту кьагъэсэбэп Iэмалхэм псори щы-гууэзэ щцлэныр;
- адыгэбзэр фылуэ ялбагуэу, я анэдэлъхубзэм кьабзэу ирипсалъэу щцлэблэр кьэгъэтэджнынымкIэ еджапIэхэм, гъ-эсапIэхэм щекIуэкI гъэсэнныгъэ лэжьыгъэр егъэфлэуэныр;
- адыгэ хабзэм, лъэпкъ щцнхабзэм щцлэблэр щцлэныкыныр, гъэсэнныгъэ лэжьыгъэр нэхь зыубгъуэуэ кьэгъэсэбэпныр;
- лъэпкъ еджапIэ, гъэсапIэ нэхьфлэхэр кьэхутэныр, абыхэм я лэжьыгъэр цыхубэ хьыбарегъащцлэ IэмалхэмкIэ гьэлъэгъуэныр;
- еджакулэуэ зэчиифлэхэр утыку кыиыкыныр, я зэфлэуэ щц-пхьэу гьэлъэгъуэныр;
- еджапIэ, гъэсапIэ IэнатIэхэм я лъэхуэ зыфутым жылагъуэм, адэ-анэхэм, ар зэхьэлэ кулыкъууэщцлэхэм гу лъэгъэгъэныр.

Зэпеуэм хэгъуэ курыт еджапIэ, сабий гъэсапIэ нэхь-фылэхэр кьагъэлъагъуэ хабзэщ щцлэналъэ администрацэхэм егъэдэжыныгъэмкIэ я кьудамэхэм, кьалэ департаментхэм кьызэрагъэпэща кьэпщытакулэуэ гупхэм. Ар щекIуэкIэ кь-алыгтэуэ лъэхуэгуэхэм ящыщцлэуэ щцлэныгъэхэр, ли-тературэр зэрыщрагъэдж щцлэныр (урокхэр, программэхэр, планхэр); куей, кьалэ, республикэпсэ зэхьэзэхуэхэм еджа-пIэм и гъэсэнхэм щцлэуэ ехьулэны-гъэхэр; адыгэбзэмрэ адыгэ литературэмрэ шрагъэдж пэщцлэуэ и теплхэр; еджапIэм и библиотекэр зэрырагъэдж тхыкIэ, худжественнэ ли-тературэкIэ кьызырэгъэпэщар; егъэджакулэуэхэм я методикэ лэжьыгъэхэр; бзэм, тхыдэм, хабзэм теухуауэ школым щекIу-экI классцIыб гъэсэнныгъэ, кьэхутэныгъэ лэжьыгъэр; адыгэ лъэпкъым кьыдекIуэкI хабзэхэм щцлэблэр зэ-рыщцлэныкIэ гъ-эсэнныгъэ лэжьыгъэм я планхэр, программэхэр, планшетхэр, альбомхэр, стэндхэр.

«Си бзэ - си псэ, си дуней» фестивалъ-зэпеуэм щытекIу-ахэм пащцлэуэ кьызыгъэпэщцлэуэ комитетым хэтхэм ахьщэ саугъэгъэр, тыгъэ лъапылэхэр ягыну ягъуэв хабзэщ.

Гьуегуанэ дахэ кыиуэщ зэпеуэм. Нэхьапэм зэхьэзэхуэм и утыку кыиыкыуэ щыгтар адыгэбзэмрэ литературэмрэ езыгъ-эджхэрауэ щыгтамэ, илъэс зыбжанэ хьуауэ абы кыкыкыащ урысыбзэмрэ литературэмрэ, балыкьэрыбзэмрэ ли-тературэмрэ езыгъэдэжхэри. Зэпеуэр нобэ унэпIыныгъэ куэд зыгъэ республикэпсэ фестивалъ ехьэжауэ йокIуэкI. УнэтIы-ныгъэхэм кыкыкыащ егъэдэжыныгъэ-гъэсэнныгъэ IэнатIэм пэрыт псори лъэпкъыщцлэуэныр абы кыкыкыащ «Дерс дамэдазэхэр» унэтIыныгъэр. Дактыкыи 10-кIэ фIэкIа емы-кIуэкI а дерс кIэщцлэуэ щцлэныр яту абы и фыгъэкIэ зэпеуэм кыкыкыащ есэпымкIэ, тхыдэмкIэ, биологиемкIэ, географи-емкIэ, технологиемкIэ, физикэмкIэ, нэгъуэщцлэуэ предмет-кIэ егъэджакулэхэр. Школым щекIуэкI лэжьыгъэ псоми я нэхьыщцлэхуэ хэкупсэ гъэсэнныгъэр зэрыщыгтар аргуэру зэ нэрылбагуэ щыхьауэ а урок кIэщцлэуэ щцлэныр. Апхуэдэ дерс цыкIуэхэр зэрекIуэкIуэ анэдэлъхубзэкIэщ. Адрейхэми ху-эдэу, абыхэми техникэ пэрыгтым и Iэмалхэр кьыщцлэуэныр, зытеухуа темэхэм хуэкулэуэ сурэт, тхыл, нэгъуэщцлэуэ дэфтэр гъэ-лэжьыгъэхэр, нэрылбагуэ посobieхэр кыкыкыащцлэуэныр, уси, уэрэди, кьафи зыхэти щылуэ.

Зэман кIэщцлэуэ кьыкыкыащ зыузэщцлэуэ, дэнэки зыщцлэуэ щыгъуэ зэпеуэм. Кьыкыкыащцлэуэ ар Кьэрэшей-Шэрджэми Адыгейми зэрыщекIуэкIуэныр. Адыгэхэр зэрыс щыналъэхэр я лыкIуэхэмкIэ зохъуажэ, зэпеуэр зэрегъэклэуэнырхэуэ IэмалхэмкIэ зэдугауэ. Шэч хэмьлыу, дилэ фымыкIэ дызэдэ-гуащэмэ, анэдэлъхубзэри, хабзэри, лъэпкъым лэпкъ жезыгъэлэуэ фащэу илэ псори нэхь хьума хьунуш, нэхьфлэуи зауужыныр.

Илъэс кьэс еджапIэ, гъэсапIэ зэмылэужыгъуэ 15-20, егъэджакулэуэ 100-м щцлэуэ, еджакулэуэ мин бжыгъэхэм нэс зэхьэпэ фестивалым. Мы фестивалъ-зэпеуэр щцлэныгъэ-кьэху-такIуэ лэжьыгъэм хуэкулэуэ. Абы и дежи кыщцлэуэнырхэм – ар егъэджакулэуэ ныбжьыщцлэхэм я щцлэныгъэм зэрыхагъэхуэуэ Iэмал хьэлэмэтщ, егъэджакулэуэ пэрыгтхэр я зэфлэуэнырхэмкIэ, я IээгъэхэмкIэ щыздэгуашэ зэлүццлэщ, еджапIэхэми, сабийхэ-ми, егъэджакулэуэхэми, гъэсакулэуэхэми дерс куэд кьызыхах лъэхуэгуэщ.

Фестивалым мы гъэм еджапIэ 14 хэтщ. Зэпеуэм и утыку я зэфлэуэныр щцлэуэнырхэмкIэщцлэуэ Налшык кьалэ дэт 71-нэ сабий гъэсапIэм, Шоджэщцлэуэ Алий и цлэр зезыхьуэ Бахъсэн кьалэ дэт курыт школ №2-нэм, лъэпкъ Борис и цлэр зезыхьуэ Зэрегъыж дэт курыт школым, Хьэтлэхуэщцлэхуэ Къазий и цлэр зезыхьуэ Налшык кьалэм дэт 32-нэ курыт школым я егъэджакулэуэхэм, гъэсакулэуэхэм, ныбжьыщцлэхэм. Мыгуэу ар Нарган кьуажэм дэт школ №1-м щекIуэкIуэныр. Сыт щыгуэи хуэдэу, нэрылбагуэ мэхьуэ апхуэдэ зэхьыгъэр школ лъэхуэ кьудей мыхьуэ, кьуажэпсэ, куейпсэ мыхьэнэ зылэуэ зэрыщыгтар. Абы щыхьэт тохьуэ щцлэуэ администрацэхэм я унафэщцлэхэр, кьуажэдэхэр, адэ-анэхэр жыджэру зэрыхьэтыр, лъэпкъ лъэ-хур еджапIэхэми егъэджакулэуэхэми дагыныр.

ЖыпIэнурамэ, анэдэлъхубзэр зэрырагъэдж Iэмалхэр егъ-эфлэуэнырхэмкIэ, и бзэр дихьэхуэ сабийм егъэдэжынырхэмкIэ, лъэпкъым бгъэдэлъ псэкупсэ кьудэнырхэмкIэ щцлэблэр ешэлэ-нырхэмкIэ, и хабзэр, тхыдэр фIэгъэщцлэуэнырхэмкIэ щцлэныгъэм «Си бзэ - си псэ, си дуней» фестивалым зэфлэуэнырхэмкIэ лэжьыгъэм илэуэ мыхьэнэр лъыгъэгуейщ. Лъэхуэ щцлэуэ нобэ зэфлэуэнырхэмкIэ зэпеуэм нэхьыбжэки щцлэуэнырхэмкIэ, абы и кьэкIуэныр зэрыдахэр, зэрыкыкыныр я фIэщ хьуэу.

Жыласэ Маритэ.

Кьалэкыкыныр уфлэхри...

«Кьэрал властым лъэкI псори ищцлэуэ егъэ-джакулэхэм я пщцлэуэ нэхь-ри кьэлэга хьун пащцлэуэ, абы кьыдэклэуэи езы егъ-эджакулэхэми зыхащцлэуэ хуейщ мыхьэнэшхуэ зылэуэ кьалэн я пщэ кьызырэгъ-эхуэр». УФ-м и Презид-ентым Федеральнэ Зэ-хуэсым зыщыкыгъазэм жилауэ щытащ а псалъ-эхэр. Абыхэм я мыхьэнэр нэхьри налэуэ хьун пап-щцлэуэ мышхуэдэ бжыгъ-эхэр кьэтхыныщ; ди кьэ-ралым итщ егъэджакулэуэ мелуанрэ мин 36-м щцлэ-гуэ щылажэ школ мин 53,5-рэ. Зэрыгурылуэгъуэ-щи, ахэращ зэлыгтар ди кьэралым и кьэкIуэныр япэкIэ ягъэклэуэтуэну зи пщэрылэуэ щцлэуэныр пщэдэи зыхуэдэнур. Ар фылуэ кьагурылуэу я IэнатIэ пэрыгтхэм ящы-щцлэуэ Кьэбэрдей-Балыкь-эрым и еджапIэхэмрэ егъэджакулэуэхэмрэ.

Анэдэлъхубзэм нэмышлэуэ езыгыну зи мызагъэхэм кьагурылуэуэ дэ куэд щцлэ-уэ зэхэт «Адыгэбзэм Кь-алэкыкыныр уфлэуэныр» псалъафэр кьэжынырхэм щцлэуэнырхэм зэрилам куэд дыщцлэуэныр, абы арэзы ущцлэуэнырхэм шапхэ-эхэр нобэ мымащцлэуэ зэры-щцлэуэри шэч зыхэмьлыщ. Апхуэдэхэм ящыщцлэуэ псалъэм пащцлэуэ, Анэдэлъ-хубзэр (урысыбзэр хэт) езыгъэдэжхэм я урысей зэпе-уэу ди кьэралым илъэс зыб-жанэ хьуауэ щекIуэкIуэныр ди щыналъэм адыгэбзэр щезыгъэдэжхэм кыщцлэхэу ехьулэныгъэхэр.

А зэпеуэм хэт Iэщцлэуэ-

Бекъан Масирбат

Мэпшыкыуэ Исият

Нэхуш Залину

лэхэм я цлэхэр япэу фыкIэ щылуэ «Си бзэ – си псэ, си дуней» республикэпсэ фестивалъ-зэпеуэращ. Абы кьыкыкынырхэм егъэджакулэуэ зэхьэпэ абыхэм я гъэсэн-хэмрэ Кьэбэрдей Адыгэ Хасэм, Дунейпсэ Адыгэ Хасэм, КьБР-м Цыхухэр егъэдэжыныгъэмкIэ, щцлэны-гъэмрэ щцлалэгуалэм я лъэхуэ-хэмкIэ и мнистерствэм, «Адыгэ псалъэ» газетым кьыдэжэщцлэуэныр, фыщцлэуэнырхэмкIэ, саугъэтхэмкIэ ягъэлъэгъуэщцлэуэ. Пашэ хьу-ахэм я лъэхуэ зэхьэклэуэ пэры-гтэ жылагъуэм щыгъэлъа-щцлэуэ, егъэджакулэуэ Iээхэр IэнатIэм пэрыкыкынырхэм Iэ-щцлэуэнырхэмкIэ ныбжьыщцлэхэм я

лэжьыкIэ мардэхэмкIэ, дерс кьызыгъэпэщцлэхэмкIэ ядэгуашэ хабзэщ. Абдежми кьыкыкынырхэм лъэхуэр. Ахэр ирагъэблагэуэ Урысей Федерациэм и щыналъэ псоми икIа егъэджакулэуэхэм я зэфлэуэнырхэмкIэ щцлэуэнырхэмкIэ зэхьэ-зэхуэм. Ди гуапэ зэрыхьэ-щи, адыгэбзэр езыгъэдэжхэм кьахэклэуэ зэпеуэм и унэ-тIыныгъэ зэмылэужыгъуэ-уэхэм пашэ щыкыкынырхэм, абы и саугъэт нэхьыщцлэхэр – Дыжын кьабзийр – зы-хуагъэфэщцлэхэри яхэту. Ап-хуэдэхэщ адыгэбзэр езыгъ-эдж лэжьыкыуэ цлэрылуэхуэ Бекъан Масирбат, Мэпшыкыуэ (Бекьул) Исият, Нэхуш За-линэ, Хур Мадинэ, Кьумы-

кьу Светланэ, Ефэндэ Мари-нинэ, Хьуэст Фатимэ сымэ.

ЩцлэуэнырхэмкIэ лъэхуэнырхэмкIэ нэс а егъэджакулэуэ Iээхэм я лъэхуэ зэхьэклэуэ шапхэщцлэуэнырхэм я дежкIэ. Анэдэлъхубзэр хьумэным, абы зегъэужы-ным апхуэдэу псэ зэлухакIэ хуэлажэ егъэджакулэуэхэр дызэрифэм гугъэ уегъэщцлэуэнырхэмкIэ лъэпкъым гьуегуанэ кыкы, дахэ иджыри кьызырэгъ-эпэщцлэхэм.

Жыласэ Маритэ.

«Дыжьын къабзийр» зитыгъэ Хур Мадинэ

Анэдэлхубэр езыхгъэджхэм я зэфлэкыр щагъэ-лягуэ Епланэ Урысейпсо зэпеуэм, УФ-м ЕгъэджэныгъэмкIэ и министрствэмрэ щIэныгъэм зегъэуажьынымкIэ абы и федеральнэ IуэхущапIэм Лъэпкъ щIэныгъэ IуэхуэмкIэ и институтымрэ къызэрагъэпэщым, ди республикэм къыбгъэдэкIу хэтахэм ящыщ Налшык дэт курыт школ №26-м и унафэщIым гъэсэнгъэ лъэжыгъэмкIэ и къуэдзэ Хур Мадинэ.

Зи IэнатIэм игури и псэри хэзылхъэ бзылхугъэ цыкIум и цIэр ипэки фыкIэ къэIуаш. Ар мызэ-мытIэу пэрыт цыхуаш «Си бзэ - си псэ, си дуней» республикэпсо зэпеуэм и унэтIыныгъэ зэмилэуажьыгуэхэм, и Iуэху зехъкIэ пэрытым и цыхъэту къыхуагъэфэщIащ КъБР-м Цыхухэр егъэджэныгъэмкIэ, щIэныгъэмрэ щIалэгъуалэм я IуэхуэмкIэ и министрствэм, егъэджэныгъэмкIэ къалэ департаментым къабгъэдэкI цыхь, фыщIэ тхылхэр.

Мадинэ Урыху къуажэм къыщалхуаш, абы дэт курыт школри ехьулэныгъэ иIэу къиухаш. ЕгъэджакIуэ IэщIагъэм зэрысабийрэ щIэхуэпсырт ар, псом хуэмыдэу анэдэлхубэр лъэпкъ литературэмрэ яхуэлэжъныр и гурашэт. Езым зэрыжиэмкIэ, апхуэдэ хэкупсэ гъэсэнгъэм и къежъапIэр и адэшхуэ-анэшхуэхуэ Быдрэ Гуащэгъагъэрэщ. Абыхэм хьыджэбэбэ цыкIур куэдрэ щIагъэдэлэу щытащ адыгэ Iуэрыуатэм щыщ хьыбархэм. Лъэпкъ гъэсэнгъэ и лъэныкъуэкIэ нэхъыжхэм яубла Iуэху дахэм пащIащ Мадинэ и адэанэ ХьэзэрIидрэ Фатимэрэ. Абыхэм бынрэ драгъэхъащ лъэпкъ щIэныгъэм, гъуащIащ. Апхуэдэ унагъуэм щапIа сабийм и псэм Хэхуэ лъагъуныгъэ къыщымыушыныр Iэмал зымIэIэ.

А гупсысэхэр и гъуэгугъэ-элягуэу, школ нэужьым Хурыр щIэтIысхъащ икIи ехьулэныгъэкIэ къиухаш Налшык дэт педколледжыр. Бзылхугъэ зэчищIэм ар фIы дыдэу къиухаш икIи егъэджакIуэным и япэ лъэбакъуэхэр щичащ илъэс тIоцIкIэ иужькIэ щылэжъа курыт школ №13-м. Мадинэ япэ махуэхэм къыщыщIэд-зауэ къыгурыуаш сабийм анэдэлхубэр лъэпкъ щIэныгъэмрэ фIыуэ ебгъэ-агъуэ, дебгъэхъын пащIэ, егъэджакIуэхэм абыхэмкIэ зэфлэкI яIэн зэрыхуейр. Бгъэдэлэ щIэныгъэм хигъэхъуэн мурадкIэ, зэрылажъэм хуэдзурэ, зэуэ щIэтIысхъащ еджапIэ нэхъыжхэм Iум: КъБКъУ-м и филологии къудамэмрэ ГъуазджэхэмкIэ Кавказ Ищхъэрэ къэрал институтымрэ икIи, и чэзур къэсри, ахэри ехьулэныгъэкIэ къиухаш.

Урысейпсо утыкум къыщыщIа текIуэныгъэм хуэм-хуэмрэ хуэкулащ Хурыр. АбыкIэ егъэджакIуэм сыт цыгыуи унэтIакIуэ къыхуэ-хуашащ щылэжъа школым и IэщIагъэIу гупыр. Мадинэ школым, республикэм къыжьыжхэм текIуэныгъэм и пэкIэ, я IуэхущIапIэр «Егъэджэныгъэ» лъэпкъ проектым ипкIэ иткIэ екIуэкI зэпеуэм къыхъажьыгъуэхэм ящыщ цыхухэм яку дэлэ зэпщIэныгъэ екIур къэ-гъэлэгъуэным, апхуэдэуи ахэр хэкупсэ гъэсэнгъэм и лъабжьэу зэригъуэуым.

Хурым ита «мастер-класс» дерсыр теухуат ди республикэм щыпсэу лъэпкъым я щIэныгъэм, хабзэхэм, лъэпкъ зэмилэуажьыгъуэхэм ящыщ цыхухэм яку дэлэ зэпщIэныгъэ екIур къэ-гъэлэгъуэным, апхуэдэуи ахэр хэкупсэ гъэсэнгъэм и лъабжьэу зэригъуэуым.

«Егъэджэныгъэ» лъэпкъ проектым ипкIэ иткIэ екIуэкIа «УФ-м и егъэджакIуэ нэхъыфI» къэралпсо зэхъэ-зэхуэми. Апхуэдэ зэфлэкI лъагъэхэм къыхэхIуэ егъэджакIуэм мызэ-мытIэу къыхуагъэфэщIащ КъБР-м цыхухэр егъэджэныгъэм, щIэныгъэмрэ щIалэгъуалэм я IуэхуэмкIэ и министрствэмрэ Бахъсэн щIыналъэм егъэджэныгъэмкIэ и IэнатIэмрэ къабгъэдэкIщытхуэ, фыщIэ тхылхэр.

Анэдэлхубэр езыхгъэджхэм я зэфлэкыр щагъэ-лягуэ Ещанэ урысейпсо мастер-класс 2009 гъэм егъэджакIуэ и къэралым и цыхъэр Москва. МахуищкIэ зэхэта а зэлущIэр ирагъэкIуэ-эклэщ УФ-м Егъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ и министрствэмрэ щIэныгъэм зегъэуажьынымкIэ абы и федеральнэ IуэхущIапIэм Лъэпкъ щIэныгъэ IуэхуэмкIэ и институтымрэ. Ди республикэм къыбгъэдэкIуэ лъэпкъыбгъэдэкI езыхгъэджхэм я къэралпсо зэхъэзэхуэм хэтащ Нэхушыр.

- СызэригугъэмкIэ, гъащIэм апхуэдэ къызэры-щыхур зэщ. А зэми Iуэхум хуэлэжъа зыкIэбгъэлэгъуэныр, аррей щIыналъэхэм я IыкIуэхэм уакъыкIэры-мыхуным, уелэмэ япэ и-щыным и гур теухуауэ щытыныр къалэнышхуэт си дежкIэ. Ипэ илъэхэм апхуэдэ зэпеуэхэм щыла си лъахэгъуэхэм я пщIэр зэрызыгъэ-эляжъыным

УФ-м и щыналъэ зыбжанэм КIикIа егъэджакIуэ 35-рэ зыххэта «Си лъахэ, си школ, си IэнатIэ» презентациэм адрейхэм къащыжъащ ар. ДакъыкIэ зыбжанэм къриу-быдэу Мадинэ хуэдфIэлащ ди республикэм, абы и къалэщIащ Налшык, щылажъэ курыт школым, и IэщIагъэм и ятеухуа хьыбар хэлэмэт, видеогъэ-эляжъыгъуэхэм хэ-трэ адыгэ къафэри щыгъ-ужу, къызэхуэсахэм къэп-щытакIуэ гупми я пащIэ ирилъхьэн. Ауэ щыхьукIи, егъэджакIуэм и макъым къыдэкIуэу, утыкум щылу-аш и гъэсэн цыкIуэхэм я псалъэхэри. Ахэр жыджэру тепсэлъыкырт я лъахэм и дахагъэм, я къалашхэм и уарадгъэм, унэ етуанэ яхуэ-хуэ я школым щекIуэкI лэжыгъэ шхъэпэм.

КупшIафIуэ икIи хьэ-лэмэту зэхуэхуэна а презентациэм еплъахэм хуабжы гунэс ящыхуаш Мадинэ «Кабардинка» къэрал ака-демическэ ансамблым и къэфакIуэ пашхэу БищIо Замир, Бейтыгъуэн Аслэнэ сымэ ящыгъуэ игъэзэщIа къафэр. Абы къыхъэщырт бгырысхэм я Iыгъэри, уар-дагъри, бзылхугъэм хуащI пщIэмрэ нэмысымрэ я лъа-агагъри. Адыгэ фащэр зи

Жыласэ Маритэ.

Адыгэбзэм и пщIэр зыIэт

КъБР-м щыIхэ зыIэ и егъэджакIуэ Бекъан Масирэт ящы-щIэ Анэдэлхубэр езыхгъэджхэм я къэралпсо зэпеуэм и утыку япэу ихьа ди лъахэгъуэхэм. А зэхъэзэхуэм ехьулэны-гъэфIхэр къыщыхьри, къыкIэIыкIуэ илъэхэм абы хэтахэм гъуэгугъэлягуэ яхуэхуаш ар.

КъБКъУ-м хамэ къэралыбзэхэмкIэ и факультетыр къиуха нэужь, и къуажэ Къармэхъэблэ игъэзэжаш Масирэт, нэмы-цэбээр иригъэджыну.

- ФIыуэ слягуэ IэщIагъэр зэрызэзгъэгуэтэм и фыгъэ куэд хэлъщ егъэджакIуэ цIэрIуэ дыдэу шыта си адэ кчу-эш Гугъуэт Лол. Абы хуэдэу сыхуэну сыщIэхуэпсу си са-бийгъуэр есхъэкIаш, - егъэджакIуэм и гъуэгум зэрытеувар игу къегъэкIыж Масирэт. - Пэжу, сэ сыщыгуэзэтэкъым а лэжыгъэм хэлъ гугъуэхэ псоми, арщхъэкIэ зи ужь сыхьа Iуэхум ерышу сыпэщIэту си хьэлти, ар сэбэп къысхуэхуаша.

Хамэбээр къуажэ щIэблэм егъэджынымкIэ ехьулэныгъ-эхэр иIэу, Масирэт и IэнатIэр къыгъэнауэ шытащ, Налшык къэлэпхуэати. Ар здува школым нэмыцэбзэмкIэ сыхьэт бжыгъэхэр щызэпэуыдати, унафэщIым къыхуигъэ-гъуаш адыгэбээр иригъэджыну. ИужькIэ и анэдэлхубэр нэмыцэбзэм фытэкIуэри, абы ирилажъэхэм нэхъ набдзэ-губдзаплэу кIэлыплъу хуежъащ, егъэджакIуэхэм я щIэ-ныгъэм щыхагъахуэ курсэхэм адыгэбзэмкIэ и зэфлэкIхэм цыхыгъэхуаша, ауэрэ ар IэщIагъэ хуэхуаша.

Бекъаныр ящыщIащ «Си бзэ - си псэ, си дуней» республикэ зэпеуэм и утыку япэу ихьахэм. ИужькIэ ар хагъэлащ абы и къэпщытакIуэ гупми. Масирэт зэрыжиэжымкIэ, а зпе-уэр школым щыщIэм деж, къуажэ псом я махуэшхуэт. А зыр сыт и уасэ! Махуэ къэс сабийхэм яхэт пэти, Iуэху бгъэ-дыхьэкIэщIэхэм куэдрэ ящрихьэллэрт ар а зэпеуэхэм, «мыр дауэ егъэджакIуэм къыгуысысифа» щыжиIи яхэту. Егъэд-жакIуэм хуабжы гунэс щыхъурт нэгъуэщI предметхэмкIэ дерсхэр адыгэбзэкIэ шрагъэуэкIым деж.

Методикэ и лъэныкъуэкIэ зэфлэкI лъагэ зыбгъэдэлэу зы-къэзыгъэлэгъуэ, анэдэлхубэр зэрырагъэджым и щэху псоми фы дыдэу щыгуэзэ хуа лэжъакуэ Iзэм адыгэбээр нэхъ тыншу зэрырагъэщIэн программми тхылы яхуигъ-эхъээрэщ егъэджакIуэхэм мыадгIэ еджакуэхэм. Ахэр ноби егъэджэныгъэм къыщыгъэсэбэп.

- Хуабжы согъэщIагъуэ адыгэ унагъуэм къыщыхуэ са-бийм адыгэбзэ имыщIэми хьуну къызылгытэ балигъэхэм я гупсысэкIэр. Инджылызыбзэм нэхърэ нэхъ гугъу къыбдал-хуа бээр зэбгъэщIэну? Нобэ хамэбээр зыгъэшэрыуэ ди ныбжьыщIэхэр адыгэбзэкIэ зэрымпысэлэгъыфыр си жагъуэ нэхъуэ, - анэдэлхубзэм иIэ щытыкIэм егъэпейтей егъэд-жакIуэр.

Курыт школым адыгэбзэмрэ литературэмкIэ илъэс ку-эдкIэ щезыгъэ-джа, «Эльбрус» тхыт тедзаплэм и адыгэ къ-удамэм мы зэманым щылажъэ Бекъан Масирэт и зэфлэкыр республикэ псом къыщалытащ, цыгъуэ куэди къыхуа-гъэфэщIащ. Абы цыхъэт тохуэ а бзылхугъэм «КъБР-м щыIхэ зыIэ и егъэджакIуэ» цIэ лъапIэр къызэрыфIащари, «Егъэджэныгъэ» лъэпкъ проектым ипкIэ иткIэ екIуэкIа зэпе-уэм лауреат щыхуэу, сом мини 100 къызэрыратари, цытхуэ, фыщIэ тхыт куэд зэриIэри. 2007 гъэм Бекъан Масирэт пащI цыхуашащ зи цIэ китIуа къэралпсо зэпеуэм и «Егъэд-жакIуэ-гъэсакIуэ» унэтIыныгъэм.

Адыгэбзэм и пщIэр лъагуэ зыIэт цыху щыпкъэм дох-ухуэ Адыгэ тхьбзэм и махуэмкIэ. И мурадхэр къехьулэу куэдрэ Тхьэм игъэпсэу.

Темыр Дисэ.

ЩIэм и лъыхъуакIуэ

Бахъсэн куейм хыхъэ Къ-улькыужын Ищхъэрэ къу-ажэм дэт курыт школ №1-м адыгэбзэмрэ литературэмрэ щезыгъэдэж, филологии щIэ-ныгъэхэм я кандидат Нэхуш (КъаскIуэ) Залинэ зи IэщIа-гъэм хуэлэижь, Iуэху зехъкIэ пэрыт зыIэ лэжъакуэщ. ЩIэблэм щIэныгъэ куу яри-ту, сабийхэр фыым, дахагъэм хуиушыиуэ и IэнатIэр ныкI-усаныгъэншэу ирехьэкI абы.

Залинэ и дерсхэр дап-щэщи къызыхуэтыншэу зэхэгъуауаш, егъэджэны-гъэ-гъэсэнгъэм и мардэ псори къыщылагуэу, Iэ-мал пэрытхэр лэжыгъэм къыщыгъэсэбэп. ЩIэныгъэ куу зыбгъэдэлэ егъэджакIу-эр сытым дежи хущIокъуэ и Iуэху зехъкIэр зэрыри-гъэфIэкIуэным, и Iэзагъым зэрыхигъэхъуным. Ар и зэфлэкIхэмкIэ ядогуашэ къ-ыдэлажъэхэм, езыр и ныб-жькIэ щIалэмми, аррей егъ-эджакIуэхэм яхуэщхьэпэн чэнджэщхэр ярегъф.

Нэхушым и гъэсэнхэр езым хуэдэу жыджэрхэщ, щIэныгъэщIэхэм я лъыхъ-уакIуэщ, къэхутакIуэ ныб-жьыщIэхэщ. Абы сабийхэр къызэрыдихьэхыр бгъэдэ-лэ щIэныгъэ куум и закъ-уэкъым, атIэ и хьэл-шэн зыпIэзэрытмкIи, Iурылэ адыгэбзэ къабзэмкIи ед-жакIуэ цыкIуэхэр етхъэкъу. И гъэсэнхэр и гъуэуэ Залинэ щIэх-щIэхуэр хэтгщ школпсо, куейпсо, респу-бликэ зэпеуэхэм, увы-пIэфIхэри къыщэхэ. Залинэ пэрыт цыхуаш «Си бзэ

- си псэ, си дуней» зэпеуэ-ми «Егъэджэныгъэ» лъэпкъ проектым ипкIэ иткIэ екIу-экIа «УФ-м и егъэджакIуэ нэхъыфI» къэралпсо зэхъэ-зэхуэми. Апхуэдэ зэфлэкI лъагъэхэм къыхэхIуэ егъ-эджакIуэм мызэ-мытIэу къыхуагъэфэщIащ КъБР-м цыхухэр егъэджэныгъэм, щIэныгъэмрэ щIалэгъуалэм я IуэхуэмкIэ и министрствэмрэ Бахъсэн щIыналъэм егъэджэныгъэмкIэ и IэнатIэмрэ къабгъэдэкIщытхуэ, фыщIэ тхылхэр.

Анэдэлхубэр езыхгъэджхэм я зэфлэкыр щагъэ-лягуэ Ещанэ урысейпсо мастер-класс 2009 гъэм егъэджакIуэ и къэралым и цыхъэр Москва. МахуищкIэ зэхэта а зэлущIэр ирагъэкIуэ-эклэщ УФ-м Егъэджэныгъэмрэ щIэныгъэмкIэ и министрствэмрэ щIэныгъэм зегъэуажьынымкIэ абы и федеральнэ IуэхущIапIэм Лъэпкъ щIэныгъэ IуэхуэмкIэ и институтымрэ. Ди республикэм къыбгъэдэкIуэ лъэпкъыбгъэдэкI езыхгъэджхэм я къэралпсо зэхъэзэхуэм хэтащ Нэхушыр.

- СызэригугъэмкIэ, гъащIэм апхуэдэ къызэры-щыхур зэщ. А зэми Iуэхум хуэлэжъа зыкIэбгъэлэгъуэныр, аррей щIыналъэхэм я IыкIуэхэм уакъыкIэры-мыхуным, уелэмэ япэ и-щыным и гур теухуауэ щытыныр къалэнышхуэт си дежкIэ. Ипэ илъэхэм апхуэдэ зэпеуэхэм щыла си лъахэгъуэхэм я пщIэр зэрызыгъэ-эляжъыным

Къардэн Маритэ.

Гумызагъэ

Адыгэбзэмрэ литера-турэмрэ курыт школым фIыуэ щезыгъэдэж IэщIагъ-элхэр и мащIэкъым Дзэлэ-къуэ районым. «Егъэджэ-ныгъэ» лъэпкъ проектым ипкIэ иткIэ екIуэкI зэпеуэм дакыкипщIым къриуы-быдэу щыгуэзэ пщIыну. Мыб-деж къыщыдгъэсэбэпащ 16-нэ лIэщыгъуэм Къэбэр-деймрэ Урысеймрэ я зэхуаку дэла зыпщIыныгъэхэр, ди лъахэгъуэхэм ящышу адыгэм и цIэр къэралпсо, дунейпсо утыкухэм фыкIэ зызыгъ-эляхэр, ди щыналъэм, ди школым щекIуэкI лэжыгъэ-щхъэпэхэр, псом хуэмыдэу егъэджэныгъэм, щIэблэр хэкупсэу гъэсэнгъэм епхэхэр. Си псалъэхэм цыхъэт те-хуэ дэфтэрхэри, сурэтхэри, видеотеплэгъуэхэри къэ-згъэхъэзырат.

Залинэ къэралпсо зэпеу-эм хэтам и мызакъуэу, «Ме-тодикэ жыджэрагъымрэ Iэзагъымрэ» унэтIыныгъэм пашэ щыхуаш, апхуэдэуи УФ-м и щыналъэ 19-м я егъэджакIуэхэр зыхэта «Си лъахэ, си школ, си IэнатIэ» презентациэм адрейхэм ща-текIуаш.

Дауи, Залинэ и дэтхэнэ текIуэныгъэмми ирогушхуэ республикэм и егъэджакIу-эхэр, и адэ-анэр, ар къы-зыхэхIа Нэхушхэ, зыхыха КъаскIуэхэ икIи респу-бликэм ифI, и ехьулэныгъэ къызэрыкI IуэхуфIкуэдкIэ иджыри щогутг.

Къардэн Маритэ.

IэкуэлякIуагъэм, лэжы-гъэм хуиIэ жэупалыныгъэм гу лъамытэу къанэркъым. ЩIэныгъэ куу зыбгъэдэ-лэ егъэджакIуэр утыкуш-хуэхэм йохъэ, и Iуэху бгъ-эдыхьэкIэщIэхэм IэщIагъэм хыхагъащIэхэм ядэгъуашэу, ныгъэ къыщыащ а щыналъ-эм и егъэджакIуэ Iэкуэль-акIуэхэм. Абыхэм ящыщIащ Сэрмак дэт курыт школ № 2-м лъэпкъыбээр илъэс куэд щIауэ сабийхэм щезы-гъэдэж, IуэхущIапIэм и унафэщIым егъэджэныгъ-э-гъэсэнгъэ лэжыгъэм-кIэ и къуэдзэ Мэшыкъуэ (БекъуI) Iэсият. Жылэм къы-щыхуэа щIэблэ зыбжанэм ягу къинащ а егъэджакIуэ Iзэм и Iуэху зехъкIэр, цы-ху хэтгIкIэр. Аращ жылагъ-уэм пщIэрэ нэмысрэ ноби цыщыгъуэтыр.

ЕгъэджакIуэ IэщIагъ-эм ирилэжъэн зэрыщIи-дээр куэд щIащ Мэшы-къуэм, итIани абы зэи къыщIэщIужагъуэркъым зы-пэрыт IэнатIэр. Iэсият ири-гъэдэж предметым кууэу ищIыкI кIудейтым, атIэ и лэжыгъэр зэрыригъ-эфIэкIуэным, егъэджэныгъ-эм къыхыхэ мардэщIэхэр абы щIэщIауэ къызэрыщи-гъэсэнгъэм допщэщи ху-щIокъуэ. Зэманым декIуэ улэжъэн, лъэхъэнэм хуэкуэ щIэблэ бгъэсэн пащIэ, апхуэдэ Iуэху зехъкIэр дэ-тхэнэ зы егъэджакIуэм хэлъын зэрыхуейр фIыуэ къыгурулуэ а цыху пэры-тым. Мэшыкъуэм хэлъ

ыр, зэпеуэм зэрыхэтам, и зы унэтIыныгъэм зэрыщы-текIуам пащIэ къызэгъэ-пэщакIуэхэм къабгъэдэкI дипломыр.

- Дызыхэта зэпеуэми абы къыкIэIыкIуэу екIу-экIа щIэныгъэ конферен-цми къагъэлягуэр зыт: Урысейм и кIауар, лъэща-гъыр, беагъыр, дахагъыр абы щыпсэу лъэпкъ зэ-мылэуажьыгъуэхэм я бзэм, щIэныгъэм зэрелыгарт, - лъэпкъ мащIэхэм я бээр хь-ума хъуным игъуэт къэрал гулыгъэм и мыхъэнэм тепс-элъыху жэлэ Мэшыкъуэм. - Ноби зыпащэ апхуэдэ зэлущIэщхуэм налуэ къащI УФ-м и Президентым, Къ-эрал Думэм, Правитель-ствэмми лъэпкъ мащIэхэм, абыхэм я анэдэлхубзэхэм пщIэ зэрыхуашIыр. А зэпе-уэхэм ди къэралым анэдэ-лхубээр щезыгъэдэж егъэд-жакIуэ нэхъыфI дыдэуэ я зэфлэкыр щагъэлягуэуэ и закъуэтэкъым, атIэ ахэр мэхуэ бзэ зэхуэмыдэ зылу-рылэ лъэпкъхэм я зэныб-жэгъуэгъэм, зэгурылуэны-гъэм я джелэс.

Тамбий Линэ.

«Дерсыр кыщызэхъулар...»

Иужьрей ильгэхэм икьукIэ узьтегузэвыхын щытыкIэм иуващ лъэпкыбзэхэр. Апхуэдэщ адыгбзэр. Хъэуэ, жыгIэктыым ар кIуэдыжу... Абы дьнэмьсыну догугъэ. Ауэ гугъэм кынэмьщIауэ, бзэм, тхыбзэм адэкIэ и щыIэным, и зыужыныгъэм хуэунэтIа икIэщIыпIэ Iуэхугъуэхэр щызэфIэхын хуей пIалъэщ, шIым сыт и фIагъ. Абы и щыхъэтщ бзэм телажэщ Iэныгъэ-дIхэм я гупсысэри, лэжыгъэри.

АтIэ, адыгбзэр щIэблэм IэпымыхунымкIэ хэт кьалэн пажэр зыкыр, хэт ар зи IуэхушIафэр? «Шэч хэлъкыым, еджапIэраш, егъэджакIуэраш», — жыгIэнуш и нэхыбзэм. Ауэ апхуэдэ ялэ гупсысэм зегъэукуэудиймэ, нэгъуэщI гупсысэми ухуэкIуэнуш — псом я шхъэжыр унагуэраш. Унагуэм бзэр щызэмыкIуэм, егъэджакIуэм и кьару закъуэри мащIэщ. НыбжыщIэм и анэдэлъхубзэр игъэурышIафэу, иритхэфу кьэтэдэжыным, адэки и бзэм иригупсысэ-фь, кызыхэкIа жылагуэм, лъэпкыым гу, псэ, лъы, кьуэпсэ зыпщIэныгъэ дийгыффу кьэтэдэжыны чэнджэщ кытепхъэжынуш...

Ди гупсысэхэр адэкIэ пещэ ди псалъэгъум — Хьэбзэ кьуажэм дэт республикэ лицей адыгбзэмрэ адыгэ литературэмрэкIэ и егъэджакIуэ Жумай Фатимэ.

— Шэч хэлъкыым — унагуэм дежщ бзэм и лъабжэм зыщIубгур. Телефонхэм, компьютерхэм сабийхэр дихъэхышэу, бзэр абыхэм ялпигъэхуу жыхуаIэри анэ-адэхэм я шыуагъэщ. Сыт хуэдэ техникэ, сыт хуэдэ тхылъ имыIыгъами, быным и анэдэлъхубзэр кыдемыкIуэкIэм, бзэмылу хунуш. Анэ-адэми я шхъэ кьремы-

гъэщIэж, я бынми зэран хуремыхъу, — жегэ Фатимэ.

Апхуэдэу бзэм гудзакъэ ин хузиIэ егъэджакIуэм нэIуасэ фыхуэтщIынш.

Жумай Фатимэ 1992 гъэм щегъэжъауэ егъэджакIуэ IэнатIэ мыпсынщIэм пэрытщ. Мы лицейм 2003 гъэ лъандэрэ, илэс 17 хъуауэ, шолажэ. Е 8-9-нэ классхэм адыгбзэмрэ адыгэ литературэмрэ шрегъэдж. Лицейм республикэ мыхъэнэ иIэщ. Апхуэдэу щыщыткIэ, зэрыгурылуэгъуэщи, абы шоджэ кьалэм икIа сабийхэри, бзэр зыхуэмьгъэIурышIащэхэри, зымыщIыхуххэхэри, фIы дьдэу зыщIыхухэри. А псом адыгбзэр яригъэджыфыным дауэрэ пэлъэщрэ, атIэ, мы егъэджакIуэр? Дэ зэрытщIэщи, Фатимэ и дерсым щIэмыхъэ, бзэр иджыным зыпылузыдз лицейм щеджэхэм яхэткъым.

— Жагъуэ зэрыхъуэщи, адыгбзэм хуэмыныкьуэу, зыкIи кыщхъэмьпэну кьэзылыгъэхэр кытхэкI хъуащ. Апхуэдэ гупсысэхэм адэки замыубгъуным и Iэмалщ адыгбзэ дерсхэр. Ахэр нэхъ гъэщIэгъуэ, щIэщыгъуэ зэрысщIыным сыпылзу дерсхэр соухуэ. Псалъэм и жыIэгъуэкIэ, тхакIуэхэм я IэдакьэщIэкIхэм дьщеджэкIэ, абы кьыдэкIуэу адыгэхэм кьадэкIуэкIыу щыта хабзэхэм, адыгагъэм, шыфэлIыфэм дьтопсэлъыхъ, ди нобэм идолыгът, шIалэ цыкIухэр адыгэлIым ещхуэ щытынымкIэ, пщанщэхэр адыгэ бзылхугъэм и хьэл-щэн дахэм екIунымкIэ я гукъыдэжыр кьыдогъуэщ, дахагъэм хуэуэнтI.

Ди фIри кыхъэдгъэщын хуейщ. ЩIэблэм фIэфIщ адыгэхэм я хабзэ-бзыпхъэхэм зыцагъэгъуэзэныр, адыгэлIым зрагъэхъыныр. Псалъэм папщIэ, Америкэм

кыкIри хэхэс адыгэ ныбжыщIэ гуп кьытхуеблэгъауэ щытащ. Абыхэм ди еджакIуэхэр щалушIам, куэдым тепсэлъыхъащ.

— Фэ Америкэм деж адыгбзэ дерсхэр фIлэ? Сыт фызыдихъэхыр, сыт хуэдэ джэгукIэхэр фIцыхурэ? — жары дьдейхэр щIэушIащ.

— Адыгбзэр Интернет-кIэ додж. Дызыдихъэхэм я гугъу шIымыэ, адыгэлIым и шы тесыкIуэу щытар хуабжы дигу ирохъ икIи абы зыхуэдогъасэ... — кьатыжат жуау.

Мис апщыгъуэм ди еджакIуэхэр а лъэныкьуэм хуабжы дихъэхаш, «дэ нэхърэ нэхъ адыгэщ мыхэр итланэ», — жары, тIэкуи зытеуекIыгыхъыжат.

Мис апхуэдэхэми дегупсысу, дерсхэм зыгуэру хэтщIэмэ зэран хъунуткъыым. КьинэмьщIауэ, еджакIуэхэм ягурыдогъауэ ди бзэ, ди хабзэ, ди гъуэздэ зетхъэжыну кьэралым хуэитыныгъэ кьызэрдытыр. Апхуэдэ ди лъэкIыныгъэр хуитыныгъэмрэ дельэпауэ хъунукыым. Мес, хэхэс пэтрэ, икьухъауэ хамэ кьэралхэм щыпсэуми, я бзэр яхъумэ, я хабзэр зэрлахъэ. Кьэспытэж щIыкIуэ жысIэнщи, иджыкIэ щIэблэм бзэр Iэпыхужащ жыпIэну апхуэдэ гужьейгъуэ дьдэжкъым щытыкIэр, ауэ кьэкуэну щIэблэмрэ бзэмрэ я зэхуытыкIуэу щытынум уегупсысыну игъуэ хъуауэ кьызолыгъэ, — кьыдогуашэ и гупсысэмкIэ егъэджакIуэр.

Жумай Фатимэ, бзэм ириллэжэ егъэджакIуэ кьэси щIэблэм и пащхъэ жэуапIыгъэ зыпылэ кьалэнышхуэ шахъ. Абыхэм я лэжыкIэм, езыхэм ябгъэдэл хьэл-щэным, цIыху хэтыкIэм, адыгагъэм куэд елыгытщ зи пащхъэ ит ныбжыщIэхэм зэханынымкIэ,

дерсыр зыхаубыдэнымкIэ. ЖыпIэнуракъэ, Жумай Фатимэ сыт и лъэныкьуэкIи шапхъэгъэлъагъуэщ. ЖыгIэр зэрыфэрыщыгъэншэм и щыхъэтщ и унафэщIым и псалъэхэри.

— Зыпэрыт Iуэхум хуэ-энэхъуеиншэ, илээкIуэ зыри кьэзымыгъанэ егъэджакIуэ Фатимэ. Ар — жэуапIыгъэ лъагэ зыхъэл цIыхуш, кьригъэжъар и кIэм нэсыхункIэ псэху зымыщIэщ. Класс лэжыгъэм кьинэмьщIауэ, класс-щыб лэжыгъэ кушIафIи ирегъэкIуэкI. Сыт щыгъуи холэжыхъ Олимпиадэ, зэхъзэхуэ зэхуэмьдэхэм, бжыпэри кьахъ. Фатимэ иригъаджэхэм сыт щыгъуи ехуэлэныгъэфI кьагъэлъагъуэ, бзэ щIэныгъэ нэс ябгъэдильхъэн хузэфIокI.

Хэти зэрытщIэщи, кьу-лыкьушIапIэ, IуэхушIапIэ кьэскIэ профсоюз зэгъуэ-ныгъэ гупхэр яIэщ. Апхуэдэ гупым и пашэу ягъэувыр и хьэл-щэнкIи, и лэжыкIэки шапхъэгъэлъагъуэраш. АтIэ, лицейм деж апхуэдэ дзыкыр зэдгъэзэр Жумай Фатимэщ. ИкIи ди дзыкыр игъэпэжэ ар мэлажэ. КьинэмьщIауэ, Хьэбзэ кьуажэм ЕГЭ-р щат щыпIэм и Iуэхухэр зэзыгъэзахуэр, и унафэщIыр Жумай Фатимэщ. И лэжыгъухэм ягурылуэу, сэ, унафэщI хуэдэ, сыхуэрэзыуэ кьыдолажэ ар. ЦыхугъэкIэ убгъэдыхъэми, Фатимэ укьуйуцхъэкIу-нукыым. Гулътэгъ, гущIэгъу ин хэлъш.

Сэ сызрегупсысыр аращи, егъэджакIуэр сыт и лъэныкьуэкIи шапхъэгъэлъагъуэу щытын хуейщ. Жумайхэ я унагуэм и гугъу шIымыэ, Фатимэ и лэжыгъэри, и гупсысэри кьыдэзыщтэ, сыт щыгъуи щыпкъэу кьыкуэу цхъэгъусэ, бын хьэлэмэтхэр иIэщ. Сабийщым я анэ насыпIэфIэщ.

Жумай Фатимэ

Фатимэ, ар зэлэжэ Iуэхум, адыгбзэм ехъэллауэ жысIэн си куэдщ, ауэ си псалъэр згъэкIэщIынщи, лицейр дрогушхуэ апхуэдэ егъэджакIуэ щыпкъэм, и лэжыгъэмкIи дьарэзыщ, — жегэ лицейм и унафэщI Сидакъ Жаннэ.

УнафэщIым и псалъэхэр шIагъэбыдэж мы егъэджакIуэм и гуащIэм и шIых нагъыщэхэм. Апхуэдэу, 2008 гъэм Фатимэ зыхэтэ район, хэгъуэгу зэхъзэхуэхэм бжыпэр кьы-щыщыри, «Илгъэсым и егъэджакIуэ» шIыкыщIэр кьы-щыфIащ. Адыгбзэ Хасэм иригъэкIуэкI «Джэгурэш» зэхъзэхуэм мызыгъуэгум хэтщ Уэрзэлы Мадинэрэ Жумай Фатимэрэ ягъэхъ-

зыра гупыр. Илгъэс зэхуэмьдэхэм, и егъэджакIуэ гуащIэдэкI емышыжым кьыпэкIуэу, Жумайм ШIыкы, ФIыщIэ тхылъ зэхуэмьдэхэр кьыхуагъэфэщаш.

— СэркIэ псом нэхърэ нэхъыщхэр дерсыр кьы-зэхъуалауэ слъагунраш.

Ар зыхэслъагъуэр еджакIуэр арэзыуэ, и нэгум щIэ-щыгъуэ гуэр ислъагъуэу, и гур бзэм, хабзэм кьыхуэ-эзгъушауэ класс пэным щIэкIыжынаш. Ар кьы-зэхъуалауэ, апщыгъуэраш дерси сэбэп кьыхъауэ кьы-щысылгъэ, — жегэ егъэджакIуэм.

Туаршы Ирэ

ГугъапIэ зыхудилэ

Лъэпкыбзэ... Ар зэры-зэпсалэ Iэмал кьудейуэ жыпIэ хъунукыым. Ар лъэпкыым и кушIцэри, и хабзэри, и щыIэкIэ-псэукIэри кьэзыгъэлъагъуэ кьаруш...

Нобэ, лъэпкыбзэ куэд кIуэдыжыпIэ гьунэм щит зэманым, а Iуэхур кьы-зэтэгъэувыIэнымкIэ, тIэ-щIэкIынкIэ хъун бегъыр хъумэнымкIэ ди гугъапIэ инхэр ядохъэлэ адыгбзэмкIэ егъэджакIуэхэм. Сабийм бзэр, тхыбзэр ицIыхуу кьэ-гъэджынымыкIэ, псом хуэмь-дэу, абыхэм куэд ялыгытщ.

Ар хьэкьыпIэкIэ кьызыгу-рылуэ егъэджакIуэхэм ящы-щщ Хьэбзэ районым хыхъэ Куэш-Хьэблэ кьуажэм дэт, Амикрокьуэ Ибрахим и цIэр зезыхъэ гимназиэм адыгбзэмрэ адыгэ лите-ратурэмрэкIэ щезыгъаджэ Лий Майе.

1984 гъэм Черкесск кьалэм дэт педагогическэ училищэр Майе кьуиха нэужь, кьуажэ еджапIэм лэжээн щыщIидзаш. Япэ щIыкIэ, пэщIэдэ классхэм я егъэ-джакIуэу щытащ. Иужьым, еджапIэм адыгбзэмкIэ щезыгъэдэж хуэныкьуэ щыхъум, кьэлэури сыхъэт бжыгъэ кьратащ. Абы хэтуи Кьэрэшеш-Черкес кьэрал педагогическэ институтым и филологие факультетым лъэпкыбзэмкIэ кьудамэр кьуихыжащ. Нобэр кьы-здэсым щIэблэм анэдэлъ-хубзэмрэ тхыбзэмрэ ягу-рилъхъуэ, лъэпкыбзэм дригъэхъэхуу кьогугуэгуры-кIуэ. Ищхъэ нагъыщэ зиIэ егъэджакIуэщ.

АдыгбзэмкIэ егъэ-джакIуэхэр мы зэманым зы-пэщIэхуэ щытыкIэхэм ды-

щи гъэгъуэзащ Лий Майе.

Сыт кьазэрыщхъэщыкIыр адрейхэм, адыгбзэмкIэ егъэджакIуэр? А ушIцIэм и жэуапIу Майе жегэ, лъэпкыым хуэгъэгъауэ абыхэм яхъ жэуапIыгъэр нэхъ ину зэрыщыгъыр.

— Предмет кьэс, шэч хэмылзу, мыхъэнэ иIэщ. Егъэ-джакIуэхэм я кьалэныр апхуэдэ кьабзэу инщ, сабийхэм щIэныгъэ ягъэгъуэ-этынымкIэ. Ауэ, адыгбзэр езыгъэдэжхэм, жэуапIыгъэ ин дохъ, лъэпкыбзэр хъ-умэнымкIэ. Мыбдеж бзэ закьуэракъым, хъэмэрэ лите-ратурэм и закьуэракъым сабийхэм янэтхъэсыну ды-зыпылгыр. Мыбы хэтщ лъэ-пкыым и хабзэри, и нэмы-сри, нэхъыжхэм я пщIэри, цIыху хыхъэкIэри, тхыдэри ягъэщIыхуныр.

Иужьрей зэманым теле-визор, телефон, компь-терхэм сабийхэр зыIпиша-щи, урысыбзэкIэ мыхъумэ мыпсалъэу ныбжыщIэхэр кьыдокIуэтей. Псом ху-эмыдэу, сабий IыгъыпIэм кьыщIэкI цыкIухэр инэхъ-ыбапIэм зэрыпсалъэр уры-сыбзэш, кьуажэм дэспэтми. Абы дегъэгужьей, ауэ а щы-тыкIэм иджыри дьполъэщ. ЕджапIэм кьызырыщыхъуэ, япэ классым щыщIэдзауэ, анэдэлъхубзэм зэрыдед-гъэхъыныным дыпылгыр, — жегэ егъэджакIуэм.

ЕгъэджакIуэр нэхъ зы-гъэгъуэзавэ Iуэхугъуэхэм ящыщ адыгбзэмрэ ли-тературэмрэ хухах сыхъэт бжыгъэр зэрымащIэр. Тхъэмахуэм тхыбзэм сыхъэ-титIрэ литературэм зы сыхъэтэрэщ иIэщ. Ар зэры-манцIэ дьдэр гурылуэгъуэщ.

А зэман тIэкури нэхъ купшIафэу кьызыгъэ-сэбэпа хъуным и нэлэ тре-гъэт Майе. Дерсым и ялэ дакьыкIэ 10-р абы хухе гьэсэнныгъэм, бзэм зыхуэгъ-эзэжыным, хабзэмрэ тхы-дэмрэ япха псалъемакьхэм. БзэмкIэ кьыкIэрыху сабий яхэтмэ, е адыгэ хабзэхэм ехъэллауэ кьалэт Iуэхугъу-эхэм зегъэубгъунымыкIэ егъ-эджакIуэхэм сэбэнышхуэ кьахуэхъуу кьэлъыгэ, тхъэ-махуэм иджыри зы сыхъэт кружокьу адыгбзэм хуэ-гъэгъауэ кьызырыратыр. А сыхъэтри яфIэмащIэу кьа-гъэсэбэп.

Майе и щIэпIыкIыны-гъэхэм дыщигъэгъуэзуу кьы-джилащ сабийхэм адыгб-зэр кьызырагъэсэбэныр а дерсым хуалэ щытыкIэмрэ кьапщтэмэ, Куэш-Хьэблэ кьуажэм деж Iуэхур зэры-мылейр. Хьэбзэ районым хыхъэ кьуажэ щхъэхуэхэм, кьалэхэм щыIэ щытыкIэ гужьейгъуэм хуэдэ узэры-пэщIэмьхуэри кьыхегъэщ. Анэдэлъхубзэу яджыныр щхъэж эзыр зыхуейуэ кьы-зэрыхих хъуным емылъыта-уэ, Куэш-Хьэблэ кьуажэм деж адыгбзэр Iумпэм зы-щIа зы цIыхуи кьахэкIакъ-ым!!!

— Ди еджапIэмрэ кьу-ажэмрэ, уеблэм районыр кьапщтэмэ, «Ди бзэр тIэ-щIэхуа, е тIэщIоху» жэуэ, нобэ гужьейгъуэ псалъ-эмакь кьэстэтыфынукы-ым. Сыту жыпIэмэ, ди са-бийхэм яфIэфIщ адыгбзэр джыныр. Лэжыгъуэ яттри ягъэгъащIэ, бзэм дроспалъэ, дротхэ. ТхуэфIэкIыу зыри кьэдгъанэкыым. Е 9-нэ клас-сым щеджэхэм кьэзып-

Лий Майе

щытэж кьэрал экзаменым деж адыгбзэр кьыхахыну хуитыныгъэ зэралэм кьы-хъэкIэ, илгъэ зыщыпIал хъуауэ, ди еджапIэм щыц-

ныбжыщIэ 20- м нэсым лъэпкыбзэр кьыхах. ИкIи, фIы дьдэу, кьаймыхъэлъ-экIыу ят, — кьыдогуашэ и гупсысэхэмкIэ Майе.

Кьапщтэмэ, мы егъэ-джакIуэм сабийхэр анэдэлъ-хубзэм дегъэхъынымыкIэ и IэкуэлякIуагъыр здын-эсыр егъэджэныгъэм епха

утыку куэдым кышцолъагыу. Цыклухэр нэхъри бзэм дегъэхъын мурадкIэ, абы егъэлауэ ди республикэм, гьунэгъу хэгъуэхэм кышцызэрагъэпэщ лъэпкъыбзэ зэпеуэхэм, зыкьгъэлъэгъуэныгъэхэм егъэджаклуэри, еджаклуэхэри жьджэру холъэныхь.

— Анэдэлъхубзэм, ди тхаклуэхэм я IэдакъэщкIэхэм уакъыхутепсэ-лъыкIэрэ дерсхэр бгъа-кIуэжIэ, еджаклуэхэр лъэпкъыбзэм дебгъэхъы-фьныр фIэщ цыгъуейщ. А ящIыуар утыку ирахъфмэ, ар кыагъэсэбэлыжыфмэ, мис итIанэщ Iуэхур кыоху-уллауэ пIыгъэ цыгъуейщ. Араш, гIэжIэ кыздмыгану ди сабийхэр олимпиадэхэм, зэпеуэ зэхуэмыдэхэм, зыкьгъэлъэгъуэныгъэхэм цыгъадгъыжыр. ИкIи, ар хуабжыу ягу ирохь, сэбэп кьехь.

Дызэрылажъэ програм-мэм хэтц проект лэжыгъ-эхэр. Ахэр хуабжыу яфIэ-

гъэщIэгъуэну, темэхэр зэфIытрахыу ятгъэхъзыр. Псалъэм и жыIэгъуэжIэ, мы зэманым, Теклуэныгъэ Иным и Илъэс 75-м дыху-экIуэу, сабийхэм квалэну яхуэдгъэуващ я адэшхуэхэм ятеухуа хъыбархэр, ахэр здэзуа щIыпIэхэр кызе-хуахъсыжу проект ягъэхъ-зырыну. Ахэр я адэ-анэхэм, а ядэшхуэ-анэшхуэхэм щIэупщIэнущ, унагъуэм иль фэеплъ сурэтхэм, тхы-гъэхэм, хъэшпыхэм хэлп-энущ. Тхыгъэр адыгъбзэкIэ ягъэхъзырыжынущ...

КыинэмыщIауэ, адыгъб-зэмкIэ зыкьгъэлъэгъуэ-ныгъэхэм, усэ, сочиненэ зэпеуэхэм сабий нэхъыбэ зэрхуэдгъэхъоным дыху-щIокъу.

Къэбэрдей-Бэлъкъэрым прагъэжIуэкIыу интернет зэпыщIэныгъэкIэ кызе-рагъэпэщ «Си бзэ — си анэбзэ» сочиненэ зэпеуэм зы иль-эс дэмкIыу ди лэжыгъ-эхэр идогъэхь, увыпIэхэ-ри кыдохь. Еджаклуэхэм

яфIэфIэщ «Джэгурэшыр». «Язык Предков» жыхуи-гъэ зэпеуэм ди еджапIэм шеджэ Борныкыуэ Каринэ сочиненэкIэ япэ увыпIэри, Гран-При жыхуиIэ нагыщэ нэхъыщхэри кыхьри, абы цыххэт теухуэ дипломхэ-ри кытхурагъэхьыжаш. Хъэбэз район администра-циэм егъэджэныгъэмкIэ и кыудамэм иригъэжIуэжI «Живая классика» усэ зэ-пеуэм ди сабийхэр пашэ щохъу зэпыгъ. Илъэс кIуам абдеж япэ увыпIэр ди ед-жаклуэм — Мэмхэгъ Жаннэ кышхьхьри, «Артек» сабий зыгъэпсэхупIэм ягъэжIуэу щытащ. Район олимпиадэм мы гъэм ди сабийхэм япэ увыпIищри кыахъаш. А Iу-эхухэм еджаклуэхэр Iэмал имыIэу нэхъ ягъэгъушхуэ.

КыинэмыщIауэ, сабийхэм я тхыгъэхэр ди республикэм кышцыдэкIэ «Лэгъупыкыу» журналми, Къэбэрдейм кышцыдэкIэ «Нур»-ми идо-гъэхь, кытхыдогъадзэ. Апхуэдзурэщ ди сабийхэр

лъэпкъыбзэр я Iэпэгъуу кы-изэрыдгъэтэгъжы, зэры-дедгъэхьхьр, — жегIэ Майе.

Апхуэдэ зэпеуэхэр ди хэгъуэгум нэхъыбэу кы-зэрыщызэрамыгъэпэщы-иу кьеуэу кыыхегъэщ егъ-эджаклуэм. Сабийхэм яцIы-хур утыку шрахъэжIэ, абы фышцIэ игъуэту цыгыным мыхъэнэ иIэу кьелыгъэ. Хэ-гъуэгу зэпеуэхэр нэхъыбэу, абы щытежIуэхэм гулгытэ нэс ягъуэгъыжу щытащ, ед-жаклуэхэр нэхъыфIыжу а Iу-эхум зэрыбгъэдыхъныр и фIэшу кыыхегъэщ.

Сабийхэр лъэпкъыбзэм дебгъэхъэныкIэ еджа-пIэхэм деж нэгъуэщI цы-тыкIэ гугъуи ушрохьэлэ. Ар — тхылышIэхэр, гъэ-щIэгъуэунхэр цызу зэры-щымыIэраш. Къапщтэмэ, егъэджаклуэм зэрыжиIэм-кIэ, Куэш-Хъэблэ еджапIэм адыгъбзэмкIэ тхылыкIэ зэху-рокуэ, ахэр фIыуэ зэрахъа-ши. Мы гъэм е 5-нэ классым сабий нэхъыбэ кышцIыхъа-ти, яхуримыкыуа тхыгъэр

нэгъуэщI еджапIэм кыIра-хаш. Ауэ, ахэр жьы дьдэ хьуащ. Игыр сабийхэм яфIэгъэшIэгъуэныжкIым, еджэным дригъэхьхькIым.

— Тхыль гъэщIэгъуэун цы-щымыIэжIэ, мультфильмхэр адыгъбзэкIэ куэду щызэра-мьдзэкIэжIэ, сабийм сыт кы-хуэнэр — зэригъуэт урыс-ыб-зэмкIэ ахэр кьегъэсэбэп. Хэ-библиотекем щIэлыц тхыль куэд. Ауэ щIэуэ кыдагъ-эжIэ, гъэщIэгъуэун, зэманым деклу яхэткым. Тхыгъэр сатушIапэхэм цыбгъуэту щытащ, ди Iуэхуми нэхъ зиуэщIынущ, — жегIэ егъэ-джаклуэм.

Тхылым итыр яхури-мыкыуу еджапIэм деж кышцызэрабэп ди респу-бликэмрэ Къэбэрдей-Баль-къэрымрэ кышцыдагъэжIэ журналхэмрэ газетхэмрэ. Ахэри куэдкIэ сэбэп яху-хьу.

Адыгъбзэм хухаха класс пэшхэр кызе-зэрыгъэпэ-щытащ куэд кыбжежIэ егъ-эджаклуэм и Iуэху бгъ-

эдыхъэжIэ хъум. Майе и класс пэшыр нэгъэсауэ кызе-зэрабэпэщ. Блнхэм кIэрылыщ адыгъ тхуакIу-эхэм, усажIуэхэм я сурэгъэр. Тхаклуэхэм я гъэщIэмрэ я творчествомрэ зыщыбгъуэт фонотека хьэлэмэти яIэщ. ЩхъуэжIэпIыкIэу кыда-гъэжIэжIэ Алъфбейри фIэлъщ. Сабийхэм я IэжIэ кызе-зэрагъэпэща блн гъэ-зетхэр щыболъагъу. Егъ-эджаклуэм зэрыжиIэмкIэ, тхъэмахуэ-тхъэмахуитIэ кьэс ар зэ яхъуэж, махуэщIэхэм, нэгъуэщI гулгытэ зыхуэ-фащэ махуэхэм яхъэлауэ. «Дыгъэ бын» зыфIаща кы-уапэм, ехьулэныгъэ зыIэ ед-жаклуэхэр, е журналхэм зи тхыгъэ кыгъэуахэр кышцы-гъэжIэуащи, цыкIуэхэм ахэри шагъэхэ яхуохъу.

Апхуэдэ Iуэху бгъэ-дыхъэжIэм нэхъри гугъапIэ кыуэет лъэпкъыбзэхэр къэ-щIэрэщIэжынущ.

Борныкыуэ Мадинэ

Бзэ зимыIэр псээншэ мэхъу

Зэгурэми щымылауэ кышцIэкIыныщ тхыбзэ зигъэ лъэпкъыр цыдэхуэха, и лъ-эужьри гъуэхъбзэхуу цыкIу-эдъа лъэхъэнэ. Уеблэмэ, хэти и лъэпкъыбзэ кызе-тонэ — зыщыпсэу жэгъум ар щIигъэжIуэу, унагъуэм цы-щхэм ену япсалъэ зэпыгъэ щIэлбэр анэбзэм щIипIы-кIыурэ кыдигъэжIуэтеймэ.

ЩIэныгъэ и лъэныкыуэжIэ кьэщIэнтэци, бзэм зебгъ-эуэщIыну е нэхъри зебгъ-эжIэу нэхъыфI пщIыну ухуежъэмэ, щIэуэ зыри кы-эбгъэщIыны кьэбгъупсысы-ни хуейкыым. АтIэ, пасэм цыгъуэ анэдэлъхубзэр и лъабжэм кышцегъэжъауэ цыщIагъэнышхуэ зэрызэхалъ-хьагъэххэр нэрылабгъуш.

«Зэманыр бзэм — бзэр зэ-маным!» А тIур зэдэжIуэмэ, бзэм и кьарур щIэмкIыу икIи зэрыкупщIафIэу кы-зыэтенэнкIэ гугъэ щыIэщ. Мыадыгъ псалъэу ди лъ-эпкъыбзэм хьдопщэ цы-хубэмрэ зэманымрэ кыд-нахъэс псалъэ шхъэхуэхэр, и мыхъэнэкIэ зыщIысър кыдIгъуриуэу, ауэ ар ады-гэм кызе-зэрабэпэщ Iуэ-эжIэуэ кышцыдэхъуэ. Псалъэм папщIэ, нэгъуэ-щIэ лъэпкъэхэм щышц: ин-джылызбзэм, франджыб-зэм, испаныбзэм кышхэтха псалъэ куэд дыщытхэжIэ, нэ-гъуэщIыбзэр ди бзэм ху-эдгъакуэу зыгуэр цызэд-дзэкIэжIэ кыдогъэсэбэп. Дэ кытхуэнэжыр сыт? ИпэкIэ зэрыжыгъэпэщ, бзэм и кьэ-гъэсэбэпкIэраш икIи и хь-умэкIэраш зэлыгтар ар фIы хъунрэ мыхъунрэ, кызе-тенэнрэ ужыхъыжыр...

Мы дунейр кьэзыгъэщIа Тхъэшхуэм и фышцIэжIэ, адыгъ лъэпкъым зымы емы-щху бзэ кыулей дилэщ. Ауэ дэтхэнэ адыгэми иджыр кыздэсым зэхыщIыкIы-щэжыым шIагъыбзэкIэ гъэн-щIа адыгъбзэр Iэмпысымэу, мылькхуу дилэ псоми нэхърэ зэрынэхъыщхъэжыр, псоми зэрэфIэкIыр.

Зэми умыхъурджауэ хь-укыым адыгъбзэр сабийхэм яIэпыгъэхуным хушIэкъу адэ-анэхэм я бжыгъэр зэрыхъэхуэр щыпIагъ-укIэ. Абы нэмпыщIу, жагъуэ зэрыхъуши, адыгъбзэр зы-у-рыль балигъхэр цыху щаыхъэкIэ, анэдэлъхуб-зэм тегъын укытэрэ, хьмэ-рэ гымшыму псэлъэнкIэ шынарэ, езыхэр зэреуаклуэ-щи, зэрымыщIэкIэ хамэбзэм аргуэрэ хуоклуэж.

А жытIа кьомым теу-хуа гукъуэу куэд зэхэпхы-нуш цыхухэм жаIэу. Бзэр хьумэныкIэ ди пашхъэ кьидуэ лъэпощхъэпэхэр

ягъэмэщIэн папщIэ, щIэны-гъэлэхэмрэ бзэм зи гъэщIэп тезыуа егъэджаклуэхэмрэ, тхакIуэ-усакуэухэм, еджагъ-эшхуэхэм я гупсысэхэр кы-ыхалгытэкIэрэ, «Дунейпсо Адыгъ Хасэм» и жэрдэмкIэ гъэ кьэс Iуэхуэгъуэ куэдым тегъэчынауэ холэжыкы.

Еджэным хуэнэрыгът

Курыт еджапIэхэм деж зи бзэкIэ бзэрабзэхэми, нэгъуэ-щIыбзэ кышхъыгъыжъу бзэ ныкыуэжIэ псалъэхэми егъ-эджаклуэхэр зэхуэдэу ядо-лажъэ. Абыхэм трагъэжIуэдэ зэманым фейдэ кыхьу, ира-гъаджэхэм зэрабгъэдыхъэ щIыкIэр ягу ирихъу я щIэ-ныгъэри хъхъуэмэ — абы кы-егъэлъагъуэ егъэджаклуэхэм я лэжыгъэр щIэнышэ зэры-мыжур.

Гъатхэпэм (мартым) и 14-м, Адыгъбзэм и Махуэр щыдгъэлапIэм ехьулэу дэ депсэлъащ Черкесск кьалэм дэт е 9-нэ гимназием адыгъб-зэкIэ шригъаджэу щылажъэ Шохужь Маринэ Хъызыр и пхъум. Мы гъэм илъэсибл мэхъу егъэджаклуэ гумыз-агъэр а гимназием зэрыщы-лажъэрэ. Пщаджэ 1987 гъэм накыгъэм (май) и 30-м кь-эхъуащ, курыт, ищхъэ еджа-пIэхэри хэгъуэгум и кьала-щхъэм кышцыухаш. НобэкIэ зыпэрыт IэнатIэм хуэдэ кы-ыхъызыну хъызыр мащIэ дьдэ хуащ.

Хъэбэч Умар и цIэр зезы-хъэ Къэрэшей-Черкес педколледжыр кьииухри, пщаджэ классхэм хэс ныб-жыщIэхэр иригъаджэу щIидзаш Маринэ. Ауэ егъ-эджаклуэ IэщIагъэм зыпи-щIэну пщаджэ колледжым щыщIы хьэм кыгъуэу, иджыри зыхуригъэджэну бэдджылы ишIатэкъым. ЕтIуанэ курсым хэсу кы-тоувыгъэ и сабийхэмэ лъан-дэрэ унагъуэм илъа, езым кыдалъхуа адыгъбзэр фIы-уэ иджыну. Педколледжым кышцIэкIэ нэужь? Маринэ и еджэныр зэпыгъэуакыым, Ставрополь и зы ищхъэ ед-жапIэм (СГУ) и кьудамэу Черкесск дэтым шIотIысхэ-ри, егъэджаклуэ-психолог Iэ-щIагъэм щIэгъэпсыныщIауэ хуоджэж.

2009 гъэм Черкесск дэт е 18-нэ гимназием шылажъэну Iуохъэри, илъэсищIэкIэ езанэ классым кIуэ сабийхэр ирегъаджэ тхъуэ, бжэуэ, и щIэныгъэмрэ Iуэхум хуиIэ фIылабгъуныгъэмрэ ябгъэ-делъхъэ. Абдеж цылажъэ-ху далъэгъуа жьдэрагъ-ыр кышалытэкIэрэ, е 9-нэ гимназием лэжыгъэ кы-щыхуэкIыым ирагъэблагъ-гъэ. Илъэс куэд хъуауэ ады-

гэбзэм хуэлажъэ Щэнджэгэ Маргаритэ и нэIэм щIэгъу, лэжыгъэм и кьэжIуэкIэхэр кьегъэлэрыхуэ, кIуэрыжIуэм тету и IэнатIэм тогушхуэ...

Егъэджаклуэм и дунейм дыхоплъэ

- ЗэрытщIэщи, ед-жаклуэхэм я лъэжыгъэ-эхэр зэхуэдэкъым. Зым — ущепсалъэкIэ адыгъбзэр кыгурылуэ, ауэ шIагъуэу псэлъэфкъым, еджэфкъ-ым, тхэфкъым. Нэгъуэ-щIыбзэм — бзэр Iурылыщ, ауэ фышцэу хыщIыкIыкыым, унагъуэм зэрыщесам ху-эдэу кьегъэсэбэп. А псори дауэрэ зэхуэбгъэхьурэ?

- Пэжщ, иджырей зэма-ным сабийхэм я Iуэху зыгу-тыр араш, икIи ар пхуэу-б-зыщIынукукыым. Классым нэрыбгъуэ щIэсым зыгIуэщI кьахэкIыр тынщэ псэлъ-эфу, тхыль еджэфу. Тхэныр псом нэхърэ нэхъ кьатохъ-элъэ. Усэхэм, таурыхъхэм сакъыхуеджа нэужь, ады-гъбзэр нэхъ кызыгурылуэ сабийхэр Iуэхум кышцы-зошэри, зэдызогъэлэпыкыу. Дэ тщIэр сыт? Тхылым кьахуызджыкIа Iыхъэр уры-сыбзэкIэ зыдогъэкIэ. Сыту жыпIэмэ, янэхъыбэм бзэр зэрамыщIэм кышхэжIуэ, псалъэхэм, жыIэкIэхэм кь-арыкIыр Iыхъэ-ИыхъэжIэрэ яхуэпкырытхы хуей мэхъу. УрысыбзэкIэ, итIанэ ады-гъбзэкIэ кьагурыдгъауэмэ, нэхъ зыхаубыдэ. Араш дэ абы Iэмалу кышхуэдгъуэтыр. НэхъыфIу еджэ сабийхэр догъакуэ олимпиадэм, зэ-пеуэ зэхуэмыдэхэм. Кыхъэ-згъэщыныщи, мазаем и 21-м лъэпкъыбзэхэм я Дунейпсо Махуэр республикэми Чер-кесск кьалэм щыщIыкIуэ-экIэжIэ, ди еджаклуэхэр усэ кьеджэхэмрэ кьафэ зыгъ-эзащIэхэмрэ япеуэну сыт щыгъуу хъзырщ.

Класс нэхъыжыкы хэххэр зэредгъаджэ программэр нэхъ кууш. Абыхэм псалъ-эжыхэр зэлкъыдогъэх, я бзэм нэхъ зиужьын щхъэкIэ псынщIэрыпсалъэхэм кы-ыдагъаджэ, кьаужэхъхэр кьащIэ, псом хуэмыдэу, иджырей технологиэхэр кы-шыщIыгъэсэбэпкIэ зэгъэщIэ-гуафIэ мэхъу.

- Еджаклуэ нэхъыщIи нэхъыжыи кьапщтэмэ, тхэнра хьмэгрэ еджэнра абыхэм кьагэхъэлъэр? - Еджэнраш. Сабийр грам-матикэм зэрыщымыгъу-азэм кышхэжIэ, цыуагъэ-нэуэи зэхэщIыкIыгуафIэуи тхэфкъым, бзэр кыгуры-мылуэ грамматикэр тынщэ пхуэтыкым. Урысыбзэр тегъ-щIапIэ дощI, кьагурылуэр адыгъбзэкIэ жалэжыфу хъун

Шохужь Маринэ

щхъэкIэ.

Адыгъбзэм и махуэр дгъ-элъапIэкIэрэ, илъэс кьэс еджапIэ зэхуэмьдэ кышах, мы гъэм е 6-нэ гимназием дышцызэхуэсынуш.

- НобэкIэ адэ-анэ ку-эдэм гузэвэгъуэ ды-хамышэмэ я дэжъы. Абыхэм щIэлбэр адыгъб-зэм кыкIэрашмэ нэхъ кы-шцIыхахэр сыту Iэрэ? Фи еджапIэм абы теуху-ауэ сыт кьэжIуэжIэр?

- Ди жагъуэ зэрыхъуши, апхуэдэ унафэ кьэзыхъа адэ-анэхэр ди еджапIэми цы-дилэщ. Ахэр щынакуэжIэ, еджапIэм и унафэщIыр абыхэм захуегъазери йоу-щы, жрелэ лъэпкъыбзэр и сабийм IэщIыб иригъэщIэ фIы кызе-зэрамыхыну, анэдэлъхубзэр имыщIуэ кызе-зэригъэжIэнур. Иужьым егупсысыжу зи мурад зыху-эжыр мащIэкъым.

Мыбы ипэкIэ жыхуэсIа си еджаклуэхэм я зэчйир зэхуэмьдэми, ахэр дерсым щыщIэсэжIэ зэи дгъэбэлэры-мь гъэм е 6-нэ гимназием дышцызэхуэсынуш.

- Тхэм уигъэпсэу, Ма-ринэ! Адыгъ лъэпкъым и бзэр хъумэнэр, хуэлажъэ-ныр иу кьалэн пажэщи, узэхэзыщIыкI еджаклу-эхэм уагъэгугъуэу Тхэм иджыри куэдэ уахигъэт!

сыт утезыгъэгъушхуэр?

- Ди унагъуэм адыгъбзэм мыхъу зыри щызэхэпхы-нукукыым. Урысыбзэр цы-мыIэххуэдэт дэркIэ. Хабзэ-ми бзыпхъэми дригъуэнгъуэ дагъэсащ. Бзэ зимыIэр псэ-эншэ хъууэ жаIэ. Сызыгъэ-гушхуэу сызыбгъэдэт анэдэ-лъхубзэр сэркIэ зыпэщIын зэрыщымыIэр нахуэщ. Ара-щи, зыгуэрым сытригъэгъу-шхуауэ сужыгъэнукукыым. Си адэ-анэм фIыуэ сагъэлъэ-гъуа адыгъбзэраш нобэкIэ IэнатIэу сызыпэрыхъар, лъ-эпкъым сыхуэлэжээн шхъу-сыгъуэри кызе-зэрабэпэщ.

- Тхэм уигъэпсэу, Ма-ринэ! Адыгъ лъэпкъым и бзэр хъумэнэр, хуэлажъэ-ныр иу кьалэн пажэщи, узэхэзыщIыкI еджаклу-эхэм уагъэгугъуэу Тхэм иджыри куэдэ уахигъэт!

Лыхъ Тимур

«Дунейм тет лъэпкыбзэхэм щыщы я нэхъ пасэрейхэм халыгтэ адыгэбзэр...»

Профессор Иуан Зэуал
Егъэджаклуэ нэхъыжъ Пашты Мадинэ

Эрджис университетым, Тьркум и университет нэхъ инхэм ящыщы Къайсэр къалэ дэтым деж, адыгэбзэр культурэмкIэ и къудамэр 2013 гъэм къызэуахауэ шытащ. Щхъэуыгуэ зэхуэмдэхэм къыхэкIу, илъэс зыбжанэкIэ ар лэжыакым, ауэ 2018 гъэм Хэкум егъэджаклуэхэр къраши япэрей курси студентхэр къащтащ – нэрыбгэ 30-м шигъуэ. 2019-2020 гъэ еджэгъуэми апхуэдэ дыдэу Эрджис университетым и адыгэбзэ къудамэм етIуанэ къэцтэгъуэ студентхэр къ-

ицтауэ, курситIыр зэдоджэ. Япэрей курсым и дисциплинэхэм хохъэ: бзэщIэныгъэр, еджэныр, тхэныр, щIэдэлукIыныр, псэлэныр, адыгэ культурэр. ЕтIуанэ курсым щегъэжъауэ къыхохъэ нэгъуэщI дерсхэри: адыгэбзэ практикум, адыгэ диалектологир, адыгэ литературэр, урысыбзэр, Кавказым и тхыдэр (тарихыбэр). КIуэтэху, курс нэхъыжъхэм студентхэм яджынуц адыгэ тхыдэр, адыгэ Iуэрыуатэр, мифологиер, бзэщIэныгъэм и Iыхъэ щхъэхуэхэр. Дунейм тет лъэпкыб-

зэхэм щыщы я нэхъ пасэрейхэм халыгтэ адыгэбзэр Тьркум и университетхэм ящыщы Iум щаджыр – Эрджисымрэ (къуэкIыпIэ псэлэжэр и лъабжьэу), Дуджэ университетымрэ (къуэкIыпIэ псэлэжэр и лъабжьэу). Эрджис университетым деж илъэсрэ ныкIуэрэ лъэхъэнэм къриуыдэу адыгэбзэм щегъэджэныр зэрэклэжэр кыгъэлыгъуащ мы Iуэхум бгъэдыхэкIу иIэн хуейри, методикэ и лъэныкIуэкIэ гулгытэ нэхъ зыхуэщIыны хуейри. А псори зэхъэлэжар, зыхуэгъэзар адыгэбзэм хуеджэну университетым щIыхъахэрэщ, икIи утугъэ хуонуц еджаклу-

эхэм къапэщылъ къалэн мытыншыр къагурылуэ я еджэныгъэ Iуэхум егугъуэ еджэхуэ. Адыгэбзэр адыгэ Тьркум къэралым щызекIуэныр, адыгэбзэр щIэблэхэм яхэщэныр куэдкIэ зэлгытар икIи а IуэхумкIэ дызыщыгуыгъу адыгэбзэр джынымкIэ япэ лъэбакъуэхэр зычыхэрщ. Хэкумрэ Тьркумрэ къыщинэмыщIауэ, адыгэбзэр щадж Куржым деж Тбилиси къэрал университетым, Швецием деж Мальмо университетымрэ Люнд университетымрэ, Голландием деж Лейден университетым, Канадем деж МакМастер университетым, Австралием деж Квинсленд университ-

тетым, нэгъуэщI къэралхэми. Ауэ мы иужьрейхэм адыгэбзэр зэрыщаджыр нэхъыбэм зытешIыхъар къэхутэныгъэ лэжыгъэрщ, нэгъуэщIу жыпIэмэ а университетхэр къэзыуххэм нэгъэсауэ адыгэбзэр ящIэу щыткъым, атIэ адыгэбзэм и теорием и къуэрабгъухэм щагъэгуазэу аращ. Арами, адыгэбзэр щIэныгъэ утыкум итныным хуэщхъэпэ Iуэхушчаж Куржым а университетхэм. Ахэм къащхъэщокI Тьркум адыгэбзэр яджыныр университетышхуитым зэрыщекIуэкIыр: мы университетитIым я адыгэбзэ къудамэхэр къэзыуххэр адыгэбзэр курыт еджапIэхэми университетхэми

щезыгъэдж егъэджаклуэуи, щIэныгъэрылажъэуи лэжыфынхуэщ. Къудамэхэм щеджэхэм апхуэдэ лэжыныгъэ къезытыну щIэныгъэ куу ягъуэтынымкIэ лэжыгъэшхуэ ирагъэкIуэкI Хэкум къикIа егъэджаклуээхэм. АдыгэбзэмкIэ къудамэхэр Тьркум и университетхэм къызырыщызыуахам нэгъуэщI мыхэнэи иIэщ: абы Тьркум щыщэу адыгэбзэр игъэгъушхуащ, адыгэбзэр, адыгэ хабзэр, адыгэ культурэр мыкIуэдыжу щIэблэщIэхэр ахэм щIэпIыкIа зэрыхъунымкIэ гугъапIэхуэ адыгэм къыдитащ.

«Адыгэбзэ зэгъэщIэныр езгъэжъа къудейхэм щхъэхуэу зы техникэкIэ дерс язот»

Дуджэ Университетым и Адыгэбзэ къудамэр ипэ къэзыуха еджаклуэхэм ящыщы **Ясин Тащчы (Тхъэст)** интернеткIэ тIэку дьдэуэршэращ. Адыгэбзэ егъэджэн икIи егъэщIэнымкIэ щIэуэ техникэхэм толэжыых. Vzeffit.com зыщIэжIэ иухуа сайтмкIэ интернационал дерсхэр ирет. Бзэ егъэщIэнымкIэ хуэныкIуэну материалхэр эбзы егъэхъэзыр. ФынакIуэ иджы мы егъэджаклуэм нэгуасэ дьхуэвгъэхуэ...

щыIэ Адыгэ Хасэми еджаклуэ 10 хуэдиз щызиIэщ. Мыбыхэм нэмыщIу зи лъэс ипэ свухуа Vzeffit.com жыхуиIэ сайтми Америкэ щыщы 2, Нэмыцэм щыщы 2, Тьркум щыщы еджаклуэ 8 щызиIэщ.

эхъэзырын хуейщ. Сыт щхъэ жыпIэмэ си Iуэхур мыращ.

Ли Гул Иылмаз
Хъажбэвыкуэ Эрдоган Иылмаз

Жылэ еджапIэхэм егъэджаклуэу, гъэсаклуэу Iуэху щыпщIэфын щхъэкIэ сыт нэхъ пхэлъын хуейхэр икIи щызекIуэ процедурур сыт хуэдэ?

-Тхъэмахуэм епт дерс сыхъэтыр сыт хуэдиз зэрххуэр?
-Сайтым щызиIэхэри хэту тхъэмахуэм сыхъэт 30-35 хуэдиз дерс сиIэщ.

-Адыгэбзэ щегъэджэм зепхъэ «техникэ щхъэхуэ» жыхуэпIэм тIэку и гугъу къытхуэщIыфыну?
-Факультетым формасион къыщыдэтхым дызэрагъэджа дерсхэм ящыщ гуэрым щыдагъэлыгъуа техникэу «хуэкIуэн гупсысэкIэ» (индукция) жыхуиIэр, Адыгэбзэ зэгъэщIэныр езгъэжъа къудейхэм яст дерсхэм ягъэщIыIэри апхуэдэуэр дьхокуатэ. Еджаклуэхэми бзэм и купщIэр нэхъ къагуролуэ икIи нэхъ къаубыд. ЗэрагъащIэ псалэхэр, псалъухам къызырыххуэр, мы псалэхэр нэхъ тыншу щхъэм дауэ иубыда зэрыхъунум дьтолэжыых.

хуейуэ согупсыс.

хухэм анэдэлъхубзэм нэмыщIу бзэ щхъэхуэхэри зэрагъэщIэныр икIи тыншщ икIи хуабжъу щхъэпэщ. Бзэ зэгъэщIэныр Iуэхур фIыуэ хуэщIэжIэ цыыххэм, дунейми, гъащIэми еплъыкIэ щхъэхуэ яхуриуэ согупсыс.

-Сыт узеджар?
-2014 - 2019 илъэсхэм Дуджэ Университетым и Адыгэбзэ Къудамэм сыщеджаш. СызэрыщыIа илъэситхум Адыгэбзэ икIи Урысыбзэ щызэзгъэщIащ. Б2 Инджылызыбзи сиIэщ. Абы нэмыщIу Дуджэ Университетым къыщыдэсха Педагожик Формасиони сиIэщ.

Япэ дьдэу дэр хуэдэу Адыгэбзэ къудамэр къэхуын зэрыхуейращ. Абы нэмыщIу педагожик формасион сертификат уиIэн зэрхуейр. Къудамэр къэзыухахэм нэмыщIу жылэ еджапIэхэм къыщыдаха щIэныгъэ тхылъхэмкIэ дерс эзыт егъэджаклуэхэри щыIэщ.

-Материал зэгъэжъуэ тынымкIэ гугъу уехырэ? (Дерс тхыль, дэлэпыкъуэгъу дерс тхыль икIи ябгъэлыгъуэну, ебгъэдэлуну материалхэр)
-Адыгэбзэ зэгъэщIэныр езгъэжъа къудейхэр цхъэхуэу зы техникэкIэ изогъаджэхэ. Мыбы къыхэкIуэ сэ си материалхэр згъэхъэзырынын хуейуэ мэхуэ икIи иджырэ къэсыхунки сэ згъэхъэзыращ. Техникэр зэрыщхъэпэри жысIэн хуейщ. Езгъэджэхэр хэкIуэтэху сэри материалхэр хызогъэкIуатэ.

Адыгэбзэр еджапIэхэм шырагъэджэным папщIэ, еджаклуэхэм икIи анэ - адэхэм Адыгэбзэр хахыным щхъэ щIэн хуейхэр сыт? Уэ уи еплъыкIэр дауэ мы Iуэхум?
Мыр, федерация икIи ди хасэхэм илъэс зыбжанэ хуэуэ яужь зэритхэ ауэ зэблэхэ мыхуэ Iуэхугъуэ гуэрщ. Мы Iуэхугъуэм теухуауэ егъэджаклуэ Iэзэхэр хэту бзэ комиссэ гуэрхэр ухуэн икIи мы комиссэхэм дэлэпыкъуэныр псэуми нэхъапэ хъун

Анэдэлъхубзэ Iуэхум, хасэхэм ягъэзэщIэн хуей лъэхъэнэ Iуэху хуэдэу дыбгъэдэхуэу щытымэ, зэрытетым къытенэн хуэдэу къысцохуэ сэ. Ипэ дьдэу ди цыыххэр къэдгъэушын хуейщ. Адыгэбзэм и къэкIуэнуэр зэрыгъэзэвгъуэр ягурьдгъэуэн хуейщ.

-Бзэм, культурэм къекIа уи фIыгъэхэр кIуэдыжынукъым. Зэры «Жынэпс» у уи лэжыгъэхэр нэхъ цыыхубэм лъэлэсыну икIи зэхыхуэну догугъэ. Зэман тхухэпхуэ, укызырытхуэ эпсэлэам щхъэкIэ Тхъэразэ къыпхуэхуэ...
-Сэри, Жынэпс Тхъэразэ къыхуэхуэ хужызоIэ. Мы репортажымкIэ хуабжъу сынгъэгъушхуащ, ди япэжIэ Тхъэм жиIэм си лэжыгъэхэри нэхъыфыхуэ хуэну согутэ. Узыншэу фыщытхэ.

-Уи анэдэлъхубзэр даурэ зэгъэщIа хуэа?
-Къэбэрдей диалектыр къызгурылуэт ауэ сыпсэлъэфтэхым. 2014 гъэм сызщIэтысхъа Адыгэбзэ къудамэм Iахэ диалектыр щызэзгъащIэу щIэздзащ. Абы свухуеджэху си къэбэрдей диалектыри хэкIуэтащ. Иджыпсту диалектитыри зэран имылуэ къызопсэлъыф икIи дерси изот.

-Зыщегъэджэр дэнэ?
-Истамбыл - Багъджылар икIи Газиосманпаша.
-Еджаклуэу уиIэр дапщэ хуэр?
-Истамбыл Багъджылар жылэ еджапIэм епхуэу IуэзунийаIа Адыгэ Хасэм щезгъэджэ еджаклуэ 29 сиIэщ. Истамбыл Газиосманпаша

«Адыгэ бзэ хасэмрэ»

А. Джават Бенк

Тьркуем итхэу «Адыгэ бзэ хасэмрэ», икIи «ГъашIэмрэ гъэсэныгъэмрэ» зыфалорэ къэралыгъо хасэмрэ зэлукIэ ашыгъ. Тьркуем ис адыгэхэмэ апаекIэ, ныбжыым емылгытыгъуэ, «Адыгэ бзэ хасэм» гъэсэныгъэ программэхэр адыгабзэр зымышIэхэрэм, икIи е макIуэ зышIэхэрэм, атегъэпсыхыгъуэ программэхуэ «a1» «a2», «b1» адыгабзэкIэ къагъэхъазырынэу къэралыгъо хасэу «ГъашIэмрэ гъэсэныгъэмрэ» пшъэрылъ къыфшIыгъ. Тьркуем ихыкумэт гъэсэныгъэ Iофым еплъырэ къутамэм итхъаматэ, унашхуэ №55 мафэу 29.06.2016 илъэсым ыIапэ къыкIидзагъ.

адыгабзэр язгъэщIэщт егъэджакIохэр хадзынэу имтихъанхэр ашыгъ. Апэрэй егъэджакIо хэдзын Iофыр Токъат къалэм епхыгъэ къалэу Эрбаамрэ, Амася къалэм епхыгъэ къалэу Мэрзифонрэ ащашыгъ. Эрбаа къалэм ащашыгъэ хэдзыным егъэджакIоу нэбгырэ-18, Мэрзифон къалэм ащашыгъэ хэдзыным егъэджакIоу нэбгырэ-9 къекIолаIагъ. КъекIолаIагъэ егъэджакIоу пьстэури тегъэпсыхыгъуэ рагъэджэщхуэхуэ «Адыгэ бзэ хасэм» ылыгъагъ. Ау Самсун къалэм ащашыгъэ имтихъаным гумэкI къышыкIыгъ. Къэралыгъом щылажэрэ тхъаматэхэм ащыщ горэм къыныгъо къаритыгъ. Тьркуем и хабзэ шыкIэм къемыкIоу хэдзын Iофыр аригъэуэкъомыгъ. Iофыр дзоньгъэм лъэлэсыгъуэ, гъэсэныгъэм еплъырэ къалэ тхъаматэм хэдзын Iофыр икIэрыкIуэ

аригъэшыжыгъ. Арти мэзищыр хуаулые хуыгъ. ЕгъэджакIэм пэшъхъафэу гъэсэныгъэ зыщашыгъэ чыпIэхэм курс цыIухыным ихабзэ тащтэу щырекIокIыра: Тьркуем «еджапIэм щызэрэгъашIэу гъэсэныгъэрэ» - «еджапIэм пэшъхъафэу гъэсэныгъэ» араIоу гъэсэныгъэ зэфэшъхъафитлу иI. Мы къэралыгъо гъэсэныгъэ зэхэщагъэхэм Iоф зепхэхэр яIэх. Тьркуем щыпсэурэ тьркуем нэмыкI цыIыф лъэпкъыхэм (гурджыхэр, къуртхэр, лэзыхэр, чъэркъэххэр, арнаутхэр, бошнакыхэр) ябзэхэр къаухъумэн фэшкIэ, еджапIэм чIэсыхэмэ апаекIи, еджапIэм пэшъхъафэу еджэхэрэмэ апаекIи абзэкIэ дэрс алъэгъунэу амал яIэу хуыгъэ. Ашгъа епхыгъуэ лъэпкъ пьстэуми, ежъ ыбзэкIэ егъэджэн программэр ежым ышIынуэ, зэрихъащт тхылъхэри, материалхэри ежым агъэпсынуэ амал къареты. Лъэпкъ хасэхэм агъэхъазырыгъэ программэхэр, тхылъхэр, материалхэр аулпэжкIун фэшкIэ къэралыгъом араты. Ахэми пхэн-джы хэтмэ, хабзэ шыкIэм къемыкIун хэтмэ алошгъы аулпэжкIу.

Адыгэхэм программэ зэфэшъхъафитлу агъэхъазырыгъ. Агъэхъазырыгъэ модульхэр етIани зы ашыжыгъ. ЕгъэджакIо хэдзын имтихъаныр фаем кирилл алфабэткIэ, фаем латин алфабэткIэ ашынуэ тыраубытагъ. Курсыр кириллкIэ хъауми латинкIэ зэрэхъуцтым, курсым къаIорэ нэбгырэ 12-м хадзынэу фиты.

Истанбыл кьалэм и Адыгэ Хасэм, (багьларбашы) иль-эсит хьуауэ АдыгэбзэмкIэ ядолажэ, **КъарэцIыкIу Илкай**. ГупитI илэщ. Яныбжыр 20 щIым шегъэжыауэ 55 нэсыхункIэ. КъарэцIыкIу Илкай, театрымрэ драмэ методикэм хуеджащ. Илгэс 15 кIэ, егъэджапIэхэмрэ Адыгэ Хасэмрэ шылэжыащ. Къайсэр Къалэм, Гугъэ зыфIища театыр гуп (бзэр яригъэщIауэ) иухуэри Адыгэ-Абхаз Театро Фестивалми сылащ (2009- 2011 гъэхэм). Жынэпс еджакуэуэм икIи гьэсакIуэ КъарэцIыкIу Илкай бзэ егъэ-щэнэм кIигъэсебеп драмэ методыр икIи игъэса цIыхухэр фэдгъэщIыхум ди гьуапэщ...

Драмэ методикэкIэ Адыгэбзэ зэгъэщэн

Ли Гул Йылмаз - Хьажбэвыкуэ Эрдоган Йылмаз

КъэзыгъэщI (creativity) драмэ: Тьркум щызэрахьэ мы егъэщIэныгъэ-гъэсэнныгъэ методикэр зытеухуэр КIэ-щIу жыслэмэ, егъэджакуэуэм е гьэсакIуэм утыку кьрихьэнэ гупыж зыхуишIар зригъэщIэнэу цIыхум и гъэщIэм хиль-хьурэ (сабий джэгукIэхэмкIэ, театр IэмалэхэмкIэ) нэхъ гур-ылуэгъуэ, зэхэщIыкI хуезыгъэгуэгт зы лэжыгъэ Илхьэщ. Мы псори щищIэм деж цIыхур игъэгущхуэ зэпыту икIи тригъэуфу щыгъыным зэреджэр къэзыгъэщI драмэщ. Къэ-зыгъэщI драмэр Илхьэщ зэхэлэщ.

Япэрэи Илхьэщ: Еджэну къызэхуэса цIыхухэр нэлуасэ, ныбжыгъу зэхуохуэ, зырызэдэлэжэну щIыкIэхэр яуб-зыху. Мы япэ Илхьэм игъэзащIэ Иуэхури егъэджакуэуэм е гьэсакIуэм зэришIэр **джэгукIэхэмкIэщ**. Театр Iэмалхэр хэплъхьэмэ, къэзыгъэщI драмэр нэхъ купщIафIэ, нэхъ зэгъэпэща мэхуэ. Адыгэм «ИтIыр зырымыщIэмэ, зырыгъ-хьэщIыкIым» жыхуалэраши, сэркIэ цIыхухэр зэгурыуэрэ зэдэгущыIэфмэ, куэд зэдэщIэфынщ.

ЕтIуанэ Илхьэщ: Егъэджакуэуэм е гьэсакIуэм гупым яри-гъэщIэнэу Иуэхугъуэр кьелэтыр, зэпкьрехыр. Я пащхьэм кьрильхьэ Иуэхугъуэр зэрызэхэт Илхьэщ, зытеухуакIэ, зы-тепсэлъыхьэ и лъэныкъуэкIэ щрипсалъэ Илхьэщ. Мыбдеж классым щIэсхэр матхэ, зырызурэ макъхэр, псалъэхэр ягъ-элу. Гупыр егъэджакуэуэр е гьэсакIуэр эджэм шодэлэу. ДэгъэщIэныгъэ кьагурыуэр ятх. ИтIуанэ классым щIэсхэр гупитI е гуищI зэрэгъэхуэ.

ЗрагъэщIу шIадза псалъэхэр, псалъэжыкIэр, псын-щIэрыпсалъэхэр къагъэсэбэлэуэр зы пычыгъуэ (improvisation) зыхалъхьэри, къагъэлагуэуэ. Мыбдеж псалъэхухэр тэрэу жамыIэфми, я нэгукIэ, я зылыгъы-кIэ, я Iэпкълэпкъ щIыкIэкIэ захуэр гурьлуэгъуэ ящI-ну иужь итш.

Псалъэм папщIэ, хадэхэки, пхъэщхьэмьщхьэхэр яцIыху щыгъум деж, бзэр яхуэ. Ролхэр зытраугуашэри, мэджэ-гу, я классэгухэр ирагъэплъ. ИтIуанэ еплъахэр, зэпльам топсэлъыхьэ. (Псалъэхэр, глаголхэр дауэ жаIэрэ е шыуагъэ халъхьэ) ИужькIэ мыджэгухэр мэджэгу, абыи апхуэдэу топсэлъыхьэ.

Ещанэ Илхьэщ: Егъэджакуэуэр е гьэсакIуэр шIоупщIэ а махуэм и тIысыгъуэр (урок) дауэ къащыкIуаи. Щыгъум я Иуэху еплъыкIэр, яIэ гупсысэр хуиту жаIыфынущ. Егъэ-джакуэуэм и методикэр къазырыщыгъури, езыхэм я шыуагъ-эхэри, я ныбжыгъуэм я ехуIлэныгъэхэри зэпкьрахьну Iэ-мал яIэщ. Мы я гупсысэхэр зэзэмьзэ зы джэгукIэ теплъэм итуи кьалауатэ хьунущ.

Драмэ методикэм и флагыр, цIыхухэр зэригъэщIыхуу, игъэгущхуэ, тригъэуэрэ, зэрагъэщIэнухэр гукьинэ зэра-щIыцIым нэмыщIэкIэ, зы кьэлэнышхуэ егъэзащIэ.

Хамэ Хэку щыпсэу Адыгэхэр, Адыгэбзэм пэгъунэгъу шIыныр хьэлэщ. Бзэм и Iэфагымырэ илэщагъымырэ тэмалу зыпкьырымхьа шIэлэгъуалэр, мы хуэдэу зэупщI-шыжынкIэи мэхуэ; Сыг мыпхуэдизу хьэлэщ шIызэгъ-гъащIэр? Хэт сызэпсэлэнуыр, мы бзэмкIэ? Мис мы упщIэхэмкIэ зэман имыгъэкуэду и Иуэху еплъыжын папщIэ, жэрдэм егъэгъуэтын, хьэрычэт хэлъхьэн хуейщ.

Драмэ методикэр класичэскэ методикэхэм къызэрщхьэ-щыкIыр, цIыхум хильхьэ мы жэрдэмырауи жыбIэфынщ. Хьэрычэтым хэтгурэ, гугъэ зырищIыжыфырауи жыбI-эфынщ. Мы методикэм, хасэм къэкуэлэ цIыхухэм, яныб-жыкIэр зэхуэмьдэми зэдэлэжыфэну гукъыдеж къарэт. Хасэхэм фIэклаи дибзэр щыджын щыпIэ щыдимылэкиIэ мыри кьэлэн цIыкIуыкIэм.

«Адыгэбзэм дунейм ехыжа си нэхъыжхэр, си цыкIугъэр сигу кьегъэкIыж»

Айшэн Дагыстанлы: Анкара кьалэм сыкыщыкIуаи, илгэс 52- м ситщ. Си цыкIугъуэм ди нэхъыжхэр адыгэбзэкIэ зэпсалъэ щхьэкIэ, ди сабийхэм я тьркубзэр къабзэ ирехуэ жаIэри, адыгэбзэкIэ кьыдэпсэлъахьым. Адыгэбзэм дунейм ехыжа си нэхъыжхэр, си цыкIугъэр сигу кьегъэкIыж. Си анэдэлъхубзэр щызэхэхс дэнэ шIы-пи си гур шыхохуэ. Иджы нэужь сыздылгъэсэны гугъапIэ ин силэхьым, ауэ иджыпсту КъарэцIыкIу Илкай хуэдэ зы егъэджакуэуэ, фIы дьдуэ зэгурыуэ зэныбжыгъу гуп дь-зэрыхуэр тхьэстау (насыпу) сольытэ, мы едгъэжыа Иуэхур зэпымыууэ, тегушхуэу зэгъэщэнэмы иужь дьзэрэитым сы-рогушхуэ.

Мы Иуэхум зэрышIэддзэрэ илгэситI хуащ. Тхьэмахуэм 2-2,5 щхьэрыкIу (сыхьэт) дджын (дерс) долъагуэ, мыбы нэмыщI селэжыну игъуэ згъуэткъым. Нобэ щэджапэ лъ-агагъи, ауэ сыздылгъэсэныу сызэхуейр: **Бзэр сэр нэхъэрэ нэхъыфлу зыщIэ си благэхэр зэгъэщIа псалъэ, псалъ-эухахэмкIэ пIейтей сыщIыфлу :** Махуэ кьэс нэхъ мащIэу псалъэухуэ 10-15 зэпымыууэ зесхьэфыну, сыгъыфину, сэджэфыну сыхуейщ. ЩыжысIэкIэ гугъу сезыгъэхэ псалъ-эхэр тынщу, лажээншэу жысIэфу. **Жалэр нэхъ тынщу кьызыгурыуэу. СцIыху псалъэхэм я бжыгъэр хьэзгъэхь-уэн, си гум кьызгъэщIэфын.**

Мы егъэджэн Иуэхум (дерсым) щыщIэддзам, псоми ди адыгэбзэр зэхуэдэт, ауэ унэм елэжыфхэмрэ, я адыгэб-зэм и лъабжыкIэр нэхъ быдэу щыгъэр, зы лгэс нэужыкIэм адрейхэм нэхъэр нэхъ куэд зэрагъэщIащ, щыщIэддзам зэхъэщыкIыныгъэр мащIэу щытаи, кIуэ пэтми нэхъыбэ хуащ. Иджыри зэгъусэу зэгъэщIэным дьрогушхуэ икIи егугъуныр хьдогъахуэ.

Драмэ методикэкIэ бзэр зэгъэщIэныр гъэщIэгъуэн икIи тхьэгъуэ утыку зэгъэпэща хуащ, бзэр зэгъэщIэным, зэпы-мыууэ джынэмы (дерсым) елэжыныр хигъэхуащ. ИужькIэ бзэ макъхэр захуэу жыIэныр икIи гум кьинэным и фIы-гъэ кьекIащ. СэркIэ, цыкIухэм, шIалэгъуалэм (шIэблэр) щхьэкIэ, нобэрей егъэджэныгъэ зэхэлъыкIэм нэхъэр нэхъ-ыфлу ар сольытэ, икIи нэхъ куэд драмэ методикэкIэ егъ-эджэн хуейуэ согупсыс.

«Бзэр - шэнхэбзэр нобэм кьынэзыгъэса закъуэу, хьумэн хуей адэшхуэ щIэинщ...»

Баки Байкалды: Къайсэр кьалэм и Пынарбашы рай-оным сыкыщыкIуаи. Илгэс тIоцIитIым ситщ. Къайсэр кьалэм и курыкупсэм сыщыпсэуати, адыгэбзэр зэгъэ-щIахьым. Ауэ зи анэдэлъхубзэр зымыщIэж лэпкъыкIыр кьээнэныкIым, кIуэдыжынуш. Мы гупсысэмкIэ уеплъмэ, анэдэлъхубзэр Iэмалыншэу зэдгъэщIэн хуейщ. Бзэр - шэн-хэбзэр нобэм къэзыгъэса закъуэу, хьумэн хуей адэшхуэ щIэинщ... **Ди бзэр дгъэкуэдэмэ, адыгагъэм и цIэкIэ зы-гуэр кьэнэжыну си фIэщ хьукIым.**

Си адыгэбзэр иджи пэщIэдзэ лъагапIэщ дэщыгыр. Си мурадщ тынщу, захуэу сыпсэлъэф, сэджэф, сыгъэф сыхь-уныр. Классик бзэ курсми сыкIуащ. Драмэ методикэкIэ бзэ зэгъэщIэным гуныкIуэ сищIащ. Бзэр егъэщIэным те-ухуа мы лъэныкъуитIыр зэдгъапщэмэ, драмэ методикэм гурэ псэкIэ нэхъ хуэралэу сыщытщ. Ауэ классик мето-дикэм и цIэныгъэр нэхъыбэщ. Мазыщ лъандэрэ тхьэма-хуэм зэ сыгъэщIэ-плIыкIэ бзэм долэж. Мыбы щызэгъэ-щIахэр нэгъуэщI махуэхэм кьэзгъэсэбэпныу иужь ситщ. Щхьэхуэу интернетым деж бзэ зыгъэщIэ сайтхэми сыщолэжыкIэ.

«Адыгэбзэр сэркIэ 'Мыр ТьркубзэкIэ жыпIэ хьунукIым' жыхуэ гушыIэхэр кьызыгурыуэ хунущ»

Гузэщэ Беркджан Билги: Къайсэри - Iузунайла Жа-мырзей (Хайрийе) къуажэм сыщыщIэ. Илгэс тIоцIэрэ зым ситщ. Истанбыл сыкыщыкIуаи, мыбы сыщопсэу. Адыгэбзэр — си анэдэлъхубзэщ. Абы кьыкIыр си анэм, си адэм я бзэр кьызыгурыуэнущ. «Мы гушыIэр иджыпсту тьркубзэкIэ жысIэкIэ кьыбгурыуэныкIым, ар гурьлуэгъуэ зэрыхуэр адыгэбзэкIэщ». Жыжэу сызэдэуэ уэршэр дэгъ-уэхэм гьунэгъуу садэлуфынущ, сэри сыуэршэрыфынущ. Адыгэбзэр псом нэхъэр нэхъапэ си анагуэ кIуэщIым сы-щыпсэлэным папщIэ зызогъащIэ. Си анэ - адэр езыр-езыру е ди унэкъуэщ, е ди благэщ щызэпсалъэкIэ, адыгэбзэкIэщ зэрызэпсалъэр. Си щхьэусыгуэхэм зыр — мы уэршэрхэм сэри сахьхьэфынущ, етIуанэррейр — си анэдэлъхубзэр мы-кIуэдыжыны щхьэкIэ. Ди бзэр ди иужь къакуэу шIэблэм егуэщIэным ди кьару Илхьэ хэтлъхьэн хуейщ. Иджыпсту шIэдзапIэщ, ауэ сыздылгъэсэныу сызэхуейр

адыгэбзэкIэ тынщу сыпсэлъэфу, сэджэфу, сыгъэфу сыхь-унаращ. Драмэ методикэкIэ зэрырагъасэр щызэхэхьым мыбыкIэ шIэдзащ. Апхуэдэу нэхъ шIэх, нэхъ нэгъуыжуу бзэр зэгъэщIэфыну сегупсысащ. Драмэ методикэкIэ бзэр зэгъэщIэным адрей методикэхэр зэрызэхъыщыкIыр, ал-фавитыр, грамматикэр, псалъалэр шIцIэным нэмыщIэкIэ, драмэ гъэзэщIэныр и гусэщ. Мыбы теухуауэ ди псалъ-экIэри идогъэфIакулэу икIи литературэбзэм и гусэу унэм кьыщапсэлэ бзэри зэдгъэщIа мэхуэ. Тхьэмахуэм сыхьэти 3-4 кIэ еджэн Иуэхум (дерсым) сыпщIащ. Мыбы нэмыщI егъэджакуэуэм кьыдит унэ лэжыгъэми солэжэ, дэлэпыкIу-эгъу кьысхуэхуэу унэм деж си анэ-адэм сопсалъэ, нэхъыбэ кьэсщIэным иужь ситщ.

«Драмэ методикэкIэ бзэр зэгъэщIэныр нэхъ гуапэ, гукьинэ мэхуэ»

Хандэ Хьэрэтокъуэ Йылмаз: Узунялэ, Енияпан сыщы-щIэ. Истанбыл сыкыщыкIуаи, илгэс 50-м ситщ. Нобэ шIэдзапIэ кьудейш, ауэ сыздылгъэсэныу сызэхуейр ику ит - нэхъыфI лъагапIэращ. Ипэми классик методикэкIэ здырагъащIэ зы курсым сыхэтат. Си анэдэлъхубзэмкIэ нэхъ тынщу сыпсэлэныр си гугъуэ, бзэр зэгъэщIэн Iэмал-ыр зэхуэакIауэ шIын зэрыхуейм сегупсысри, мы курсым шIэдзащ, илгэситI лъандэрэ солэжэ. Драмэ методикэкIэ бзэр зэгъэщIэныр нэхъ гуапэ, гукьинэ мэхуэ. Ди бзэм нэхъ гугъуу хэтыр макъхэр захуэу кьыгъэкIунаращ. Дэ мы мето-дикэмкIэ тхьэмахуэм сыхьэтищ зэгъусэу дьзэдэлэжыуэрэ, куэдэрэ кьытедгъэзэжурэ псынщIэу зыдогъащIэ.

«Дунейм дэнэки тет цIыхухэм ди бзэ дахэр зрагъэщIэнэу иужь щитым, дэ сыт щхьэкIэ зыщыдгъэгъупщэжын!»

Ыщыла Хергуа: Дыгъэхэ сащыщIэ. Бурса кьалэм епха, ипэкиIэ Дембэ зи цIэ адыгэ къуажэм сыкыщыкIуаи. Илгэ-си 7 сыхьуху абы сыщыпсэуащ. Илгэс куэдэрэ си анэш-хуэ-адэшхуэм сазэрыдэпсэуащ папщIэ, адыгэбзэкIэ сопс-элъэф икIи кьызыгурыуэ. Иджыпсту мащIэу кьызыгурыуэ, соджэф икIи сопсэлъэф. Илгэситху ипэ си адэр щыгъ-упщэхэ узыфэм щыуыдым, иужькIэ зэригъэщIа тьр-кубзэр щыгъупщэжэ, адыгэбзэкIэ фIэкла мыпсэлэжэ щыгъум, си гур гумэщIэныгъэмрэ шIэгъуэжыныгъэмрэ зэщIыблэщ. ЕджэкIэ-тхэкIэ зэгъэщIэу, адыгэбзэкIэ сыпс-элъэжыныным куэдэрэ иужь ситат. Абы щыгъуэм сызы-щыпсэу шIыпIэм мыбы зы хэкипIэ кьыхуэзэгъэтыфакIым. Интернетыр кьэзгъэсэбэпурэ сэр-сэру зыгуэрхэм иужь си-тат. Илгэситху хуауэ Истанбыл сыщопсэу, абы лъандэрэ еджэным (курсэм) сыкьэкуэу зэфIэкиI силэ хуащ.

Дахуэ сэджэу икIи сыгъуэ, псы ежэхым хуэдэу сыпс-элъэжыныным сыщIохуэупс. Илгэс 65-мситт. Мыбы епхауэ сыгувауэ кьысцохуэ. ЩалэщIэхэм шапхьэ саухэуынкIэ согугъэ. Тхьэмахуэм сыхьэтищI-щы егъэджэным сыкьэкуэу, унэми сыщылажыуэрэ си шIэныгъэм хьызогъахуэ. Клас-сикэ еджэныгъэр еджэн-тхэным, драмэ методикэр макъ-хэр нэхъ захуэу жыпIэфыным щхьэпэу сольытэ. Драмэ методикэм и еджэныгъэр махуэ кьэс зэрытхэ бзэм теуху-ауэ зэрыщыгъым бзэр нэхъ тынщу зэрызэдэгъэщIэфыным дэлэпыкIуэгъу хуэхьэну кьысцохуэ. **Ипкълэпкъыбзэр зэхьэн, езыр езыру псалъэн, макъ гъэсэнэмы епха мето-дикэхэри мыбы дэлэпыкIуэгъу кьыхуохуэ.** Дызыхэт ро-лым фIыуэ дыдохьэ, псынщIэу догупсысэ, псалъэхэр дигу кьыдогъэкIыж икIи зыдохьэ. ЩызэдгъащIэм дежи зыдогъ-этхьэж. Дунейм дэнэки тет цIыхухэм ди бзэ дахэр зрагъэ-щIэнэу иужь щитым, дэ сыт щхьэкIэ зыщыдгъэгъупщэжын! Маржэ шIалэгъуалэ, фэрэщ дьыщыгугъур. Адыгэбзэр фэ зефхьэнуш, фэ фгъэпсэунош...

«Зи бзэ кIуэда лъэпкъэри кIуэдыжынуш»

Шык Талих Алтыныра: Къайсэр сыпщыщ. Илгэс шчыкIуэтылэм ситт Анкьара дылэпхуащ. Си ныбжыр тху-щIэрэ шырэщ. Адыгэбзэ, си анэдэлъхубзэ. Уи хэку уимсы-жмэ, кьалэшхуэ удэсмэ уи анэдэлъхубзэр зэхъыфэны ху-итыныгыа уиIэжым. Уримпсалъэмэ, пщогъупщэжэ. **Зи бзэ кIуэда лъэпкъэри кIуэдыжынуш.** ДымыкIуэдэны папщIэ, адыгэбзэр тIцIэн хуейщ. Си анэдэлъхубзэр нэхъыфлу зэгъ-ащIэн папщIэ, япэ кирил хьарфхэр сэр сэру зэгъащIащ. ИужькIэ хасэм Шокьул Илхьэн дыщыригъэджащ. Иджы-псту тхэкIэ, еджэкIэ сощIэ, тIэкIу сыщыуэмэ. Иджыри зэ-згъэщIэнэу иужь ситт. АдыгэбзэкIэ псалъэ гупым сахэтщ. Губжэ пщыкIуащхьахэм Хасэм дышызэхуэсурэ, нэмыщIэ зы-бзэ кIыхьэдмы- гьахуэу, адыгэбзэкIэ дигум илыыр дижьэм жэдгъалэну иужь дитщ. КъарэцIыкIу Илкай драмэкIэ бзэ иригъащIэу. Арати сэри шIэдзащ. Тьркубзэм хэмыт макъ-хэр жыпIэфын папщIэ, драмэкIэ адыгэбзэ зэгъащIэныр нэгъ кьэку кьысцохь.

TEMSİLCİLİKLER VE İLETİŞİM

İSTANBUL MERKEZ BÜRO
Serap CANBEK
Tel: 0532 461 57 96

ANKARA
Albuz GERGIN
Tel: 0532 484 09 64

İZMİR
Turali SALTIK
Tel: 0533 4 65 09 72
Kamçeri KÖK
Tel: 0505 102 53 31

BURSA
Filiz ÇELİK
Tel: 0532 654 15 05
Metin KILIÇ
Tel: 0541 414 03 81

ABHAZYA
Behice BAĞ ÖZVERİ
bhcbag@gmail.com

AVRUPA
Mehmet ULUŞİK
Tel: 0179-956 33 12

SATIŞ NOKTALARI

İSTANBUL
-Mephisto Kitabevi: Kadıköy-Beşiktaş-Taksim
-Fıccin Restaurant: Kallavi Sok. 13/1, Beyoğlu
-Akademi Kitabevi: Caferağa Mah. Sakiz Sok. No:12, Kadıköy
-Özgür Kırtasiye: Mühürdar Cad. No:58, Kadıköy
-Sılaşara Restaurant: Atatürk Caddesi No: 4, Küçükyaşı
-Muhtelif Moda: Caferağa, Rıza Paşa Sok. No:1/B, Kadıköy
-Papirus: Caferağa Mah. Dumlupınar Sok. No:22/A Kadıköy

ANTALYA
-Filika: Kiliçarslan Mahallesi, Hıdırlık Sk. No: 14, Muratpaşa

DÜZCE
-Papirus Kitabevi & Cafe: Kültür Mah. Lütfü Akar Cad. Stadyum Sok. No: 4/E

İZMİR
-Taş Kitabevi: Şevket Özçelik Sok. No: 47/D, Alsancak

ANKARA
-Turhan Kitabevi: Yüksel Cad. No: 832, Çankaya

SAKARYA
-Cafe Ezgi: Cumhuriyet Mah. Çark Cad. No: 42

«Сэ сыщцэт си анэдэлъхубзэр, нобэ къэсыху зи къысщхьэпакъым” жызылэ адэ-анэ къыщыхэкI мэхьу

Къайсэр къалэм и Пынарбашы районым епха Бэшкызакхьэблэ (Хилмие) къуажэм къыщалхуэ, идьэс 21-рэ лъандэрэ егъджаклуэу лажбэ Йылмаз Токмакъ интернеткIэ анэдэлъхубзэкIэ егъджэным дьтэпсэлъыхащ. И анэдэлъхубзэр и унагъуэм зэрьщызригъэщIар къыхэзыгъэща

Токмакъым, шылажбэ Къайсэр къалэм и Талас районым дэт курыт еджапIэм 2018-19 гъэм хэыныгъэ джын адыгъбзэкIэ еджэн (класс) закъуэ шылэхуэ, мы гъэм (2019-20) еджапIуэ бжыгъэр мащIэ (еджакIуип-щIым нэмыс) зэрьхуауам щхьэкIэ, еджэныр (класс) зэрьхуауамыфар Iуэху хьэлъэщ.

Ли Гул Йылмаз - Хьажбэвыкуэ Эрдоган Йылмаз

-Сыту пIэрэ унагъуэхэм я бынхэм щхьэкIэ хэыныгъэ джыну (дерсу) я анэдэлъхубзэр къыщыхамыкыр?

-Я бээр яджыным (дерсым) я бынхэр хуэмыныкыуэну къэзылгытэ унагъуэ къыщыхэкI мэхьу. Гъэунэхуным зэрьмыщхьэпэм пащIэ, адэ-анэм ипэ джын (дерс) жыхуэтIэ; тыркубзэ, математикэ, жылагъуэ щIэныгъэхэр, инджылызыбзэр, дин (тхьэхабзэ) щIэнхабзэ, хабзэ щIэным теухуа джынхэр къыхах. Пхэнжу къэлытэнкIэ укIыгъэ (гулэгущтэ-шынэ), «Сэ сыщцэт си анэдэлъхубзэр, нобэ къэсыху зи къысщхьэпакъым” жызылэ адэ-анэ къыщыхэкI мэхьу.

-Хэыныгъэ джыным (дерсым) и къызэгъэпэщыкIэм, гъэпсыкIэм сыт хуэдэ гурыл хуийIэ?

-Сызыщылажбэ курыт еджапIэм зэрихьэ щыкIэр

сэркIэ дэгъуэщ. Хэыныгъэ джынхэр (дерсхэр) зэрьт хыль адэ-анэм яхуодгъэх, абыхэм тхылым дэтхэнэ джынхэр къыхахыи къагъэлагуэу Iэтэ традзэри еджапIэм иратыж.

-Анэдэлъхубзэ гуп (класс) шыцIуфхыным деж, район, къэрал егъэджэныгъэм е еджапIэм и унафэщIхэм Iуэху лъэхьа (гугъуэхь) къыхэзыгъэкI хьурэ?

Район къэрал егъэджэныгъэм е еджапIэм и унафэщIхэм Iуэху лъэхьа (гугъуэхь) къыхэзыгъэкI зэи хуакъым. Псалъэм пащIэ, ди еджапIэм нэгъабэ гуп (класс) диатэкъым, анэдэлъхубзэ джыныр (дерсыр) егъэджэн пащIэ щыпIэ къызэдгъэпэщыкIэ. Ди еджапIэм и конференц-залым гупыр дерсым хуедгъэджэщ.

-Джын (дерс) тхыль

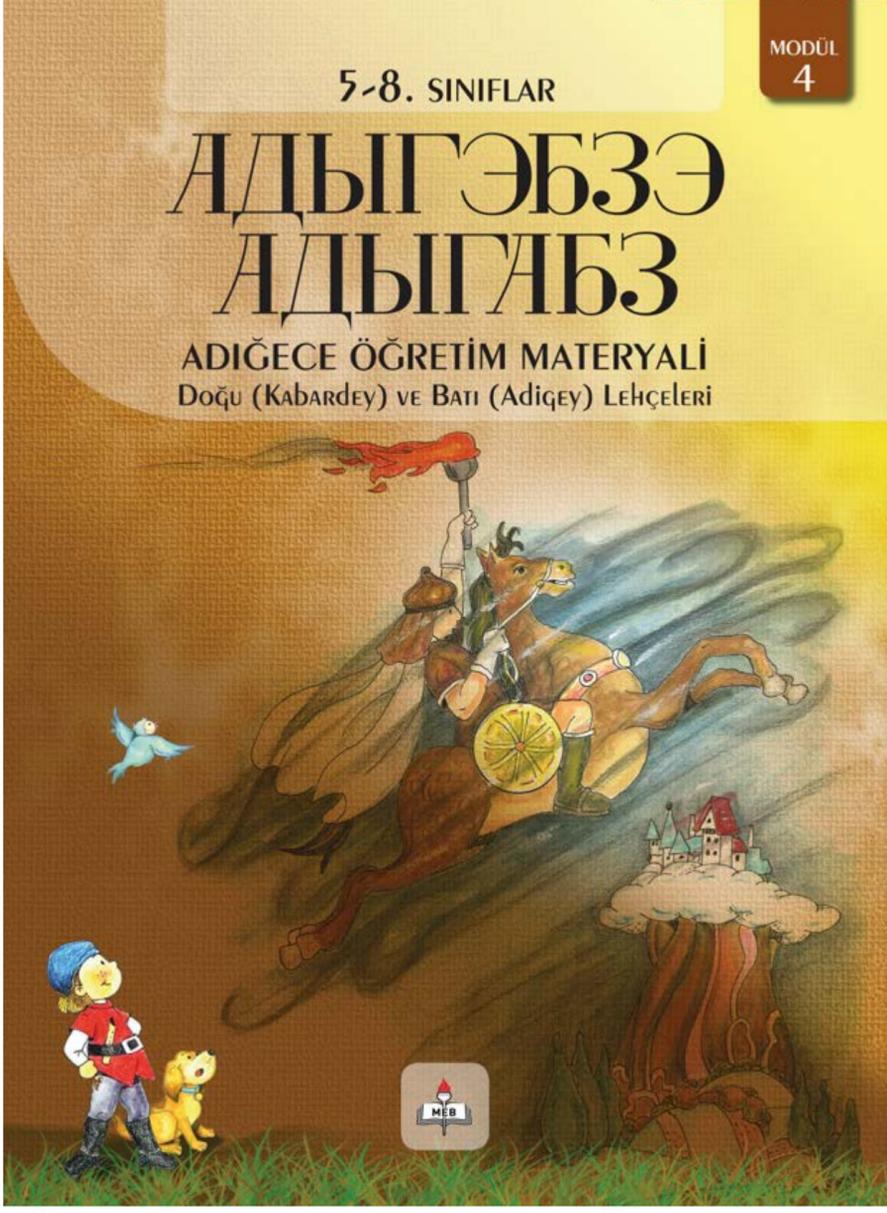
е дэлэпыкыуэгъу джын (дерс) тхыль, плъагъун-зыхэхын Iэмэпсымэхэр къэгъуэтынкIэ гугъу фэхьэ?

-МЕБ-м и джын (дерс) тхыльхэр зетхьащ. Сигу къэкIыжыну зы гугъуэхь дилакъым.

-БзитIкIэ е бзэ куэдкIэ гъэсэным (едгъэджэным) гъэсакуэу дауэ уеплэрэ; еджапIуэм щхьэпэн/щхьэмыпэн? (фIыгъэ/ягъэ екIын)

-Ягъэ екIыну зи си фIэщ хукъым. И фIыгъуэ екIыну жьтIэну щытмэ... СэркIэ губзыгъагъэр, Iушыгъэр игъэкуэдэщ. НэгъуэщI бзэхэр нэхь тыншу зэригъэщIэнщ. Зи бээр пIыщIэ гупым нэхь тыншу уагурыуэнщ. БзитI зыщэм нэгъуэщI бзэхэм нэхь пщIэ хуищIыны.

Жыныпс газетым уи еджапIуэхэм пащIэ уи далэр (зэманыр) къызэрыдэптам щхьэкIэ, тхьэм уигъэлсэу...

4
1952 гъэм февраль (мазае) мазэм и 21-м Бангладеш, Дакка университетым щеджэ еджапIуэхэр я анэбзэр хэгъуэгубзэу ирагъэджэну хуейуэ гупу зэхэту, полисыр къажьэхэуэри, еджапIуиплI къаукIащ. Мы Iуэхур «Анэбзэм и махуэ»-м лъабжбэ хуэхьуащ.

18
Тыркум хэклиудэн шынагуэ зилэ бзэхэм я бжыгъэр

30
Боливием 1994 гъэм щегъэжауэ испаныбзэм кынэмыщIа, иджыри хэкурыс бзэуэ 30 щадж икIи иротхэ.

39
Тыркум къыщапсэл бзэхэм я бжыгъэр

2473
дунейм хэклиудэн шынагуэ зилэ бзэм и бжыгъэр

МЫ ТХЫПХЪЭР ЗЫМИ КЪЫГУРЫУЭНУКЪЫМ!

Yə tşəla a çəca a.Şa ya-la. na.w.mə.t za bza a.wədyə-ba, za laamsá dəwa.wt.
Dunay ya t°axə'-bza ya a.ç'anə za tət Təvfik Esənç 08.10.1992 ge' dəwa.q'a.
Wana' yafa t°axə'-bza a.bayna. wə.q'a. A çəca.n Türkiyə ge' yə tşəla a.mə.məs'a.f.a.n, a.mə.Şa ya-la.f.a.n, a.mə.tşə.f.a.n.
08.10.1992 ləq'ala; ş'ə. napaw-warad, ş'ə.mas'a, ş'ə. warada, ş'ə.wadya.q'a.n yə c'a'y'ə. Dunay ya'w.bza "na'-bza ya' məs'a" txa'ž' š'əx!
"yə'zaq'ala a t°axə'-bza a ç'aq'a" a. q'a'. q'a' Təvfik Esənç ala a ç'aq'a'...

Зы бээр кIуэдэм ар зей жылэри лIащ!
Бзэхэр хуэмэным, абы теухуа хабзэхэм кIэлъыпIыным хуэлажбэ хасэхэм я зэгъуэхьэныгъэм 2020 гъэм и дунейпсо анэдэлъхубзэ махуэм теухуау кьичтащ я хэку ирахуу Осман щIыналъэхэр тIысыпIэ зхуэхьуу хэклиудэ-жа Убых лъэпкъым и бзэмкIэ кьалдэуа зы гъуазэ дьлуэщIэ. Мы тхыпхьэр зытхэхэри абы Iэ щIэзыдзахэри яхэту Тыркум щыпсэхэм зыми

къагурыIуэжыркъым мы гъуазэр зратха Убыхыбзэр. Сыту жьпIэмэ, Убыхыбзэр зыщIэ жылакIэу къэна Тевфик Есенч 1992 гъэм и бжыкыбзэ мазэм и еянэ махуэм дунейм ехыжыри, Убыхыбзэри абы и гъусэу лIащ. И псысэр, и гъыбзэр, и гущэ уэрэдир и гъусэу а бээр дыфIэкIудэщ.
1999 гъэм и бжыкыбзэу мазэм и пщыкIубланэ махуэм Юнеском иту-ващ мазаем и 21 р "бзэм

и дунейпсо махуэ"у. Абы телэжыкыу Тыркум шылэ цIыхубэ хасэхэр, цIыху закъуэхэр, зэгъуэхьэныгъэхэр дызэкъуэуэвэн, дыздэлэпыкыун, дыздэлэжыбэн гукъэкIкIэ дызэхуэсащ. Иджыри къытхэхьэр, къыткыуэуэр куэд хьункIэ доугъэ.
ЦIыхубэр къыхудоджэ бзэхэр хуэмэным, абы къыныщIэуэхэм ебэныным теухуа ди лэжыгъэм къыхэхьэн, дэлэпыкыуэгъу къытхуэхьуну.

Мы махуэм и фIагъкIэ анэдэлъхубзэхэм, хэклиуэ адэж бзэхэм, шынапIэ иува бзэхэм, лъэпкъ мащIэхэм я бзэхэм и пщIэр дунейпсом шылагуэ, щIыхь хуэщIыпхьэу, пэрыуэншэу хуиты къаупсэлъыпхьэу къыдолыгъэр. Бзэхэр куэдэу шылэныр, лъэпкъ зэмьлэуужыгъуэхэр зэгурьIуэу здэпсэуным, мамырыгъэм и тегъэщIапIэу добжыр.
Ди анэдэлъхубзэм е бзэ зэмьлэуужыгъуэхэр

куэдэ дунейм къыщаупсэлъыным къыпэрыуэхэм пэщIэтэным, пэщэуэвэным, ебэныным фыкыкыхуоджэр цIыхухэр.
Мазаем и 21 м едгъэклиуэныр лэжыгъэхэм, зэхуэхьэм фыкыдогъэблагъэр.
Дынывохуэуэхур "Анэдэлъхубзэхэм Я Дунейпсо Махуэ"м щхьэкIэ!
21 мазаем 2020